
POKAŽENÉ NAROZENINY – PETŘINOVA AFÉRA 1912. K SOUŽITÍ ČECHŮ A NĚMCŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH V PŘEDVEČER I. SVĚTOVÉ VÁLKY¹

LUBOŠ VELEK

Na přelomu května a června 1912 rozčeřila neklidné hladiny české a německé žurnalistiky v Čechách jedna z bezpočtu dobových afér, které přilévaly oleje nenávisti do permanentně napjatých vztahů obou etnik obývajících České království a jeho hlavní zemské město Prahu. Celkem banální aférka se tehdy týkala na první pohled vztahu obou pražských univerzit, české Karlo-Ferdinandovy a německé Karlo-Ferdinandovy univerzity, tedy prostředí, které v 19. století obecně představovalo nacionálně mimořádně citlivou půdu. Ve skutečnosti ale mnohem více vypovídala o celkové atmosféře v národnostně smíšeném městě. Mohlo by se zdát, že další z příspěvků na toto staré téma nemůže přinést pro pochopení vztahů v národnostně vzrušeném multietnickém prostředí mnoho nového. Domnívám se, že tomu tak není, neboť přinejmenším jen Praha přelomu 19. s 20. stoletím svým národnostním složením, jeho intenzitou i dynamikou, představuje a bude stále představovat mimořádně atraktivní téma pro další a další výzkumy moderního evropského nacionalismu.

V minulosti pozornost současníků i pozdějších historiků většinou patřila především aktivním aktérům etnických konfliktů nebo jejich přímým obětem. Je to logické, neboť jejich konání a příběhy se stávaly předmětem dobového diskursu, psalo se o nich v novinách, bývaly příčinou policejního vyšetřování a ještě po měsících rezonovaly v soudních síních a v novinářských soudničkách. Dobová pozornost těmto událostem a jejich aktérům, stejně jako přehršel jim věnovaných a dochovaných pramenů přispívaly k tomu, že historiografie měla a má tendenci považovat podobné události za referenční, tedy jaksi „typické“ či „běžné“, které určovaly dobovou normu a vypovídaly o společnosti jako celku. Zúžení problému

---

¹ Tento článek vznikl v rámci řešení grantu Česko-německé vztahy v předvečer I. světové války. Edice dokumentů ze smířovacích jednání v Čechách v letech 1913 a 1914 (GAČR, č. 17-02120S), jehož nositeli jsou Národní archiv a Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. Autor děkuje dr. Martinu Klečackému a dr. Janu Kahudovi za pomoc při vyhledání příslušného archivního materiálu.

mezietnického soužití na aktivní iniciátory (potenciálních) konfliktů a jejich přímé oběti ovšem vedlo k jednostrannému obrazu reality. Ten byl redukován převážně na konflikty a jejich aktéry a projevuje tak tendenci utvářet obraz o celistvosti či až totálnosti skutečnosti jako jednoho velkého střetu, v jehož víru se zmítá celá nebo alespoň výrazně většinová společnost. Představa o tom, že veškeré pražské obyvatelstvo přelomu století žilo především mezietnickými konflikty, účastnilo se jich či je alespoň bedlivě sledovalo, je pochopitelně mylná. Stejně pokřivenou je i představa, že se celé město v průběhu druhé poloviny 19. století rozdělilo do dvou, resp. tří nepřátelských (český, německý, židovský) a navzájem absolutně nekomunikujících táborů. Podobné vnímání reality není samozřejmě falešné, ano, je historicky relevantní, nicméně není celistvým a jediným obrazem skutečnosti, naopak je pouze dílčím svědectvím o dobovém dění a zdaleka se netýkalo většiny, ale možná jen menšiny pražského obyvatelstva.

Na základě konstatovaného je pochopitelné, že revize představ starší historiografie se v posledních letech stala výzvou pro řadu badatelů. Vzniklo tak hned několik knih či drobnějších studií o taktikách nátlaku nacionálních aktivistů na národnostně pasivní či až indiferentní vrstvy obyvatelstva,² o dožívajícím fenoménu národního renegátství, ale též o křehkosti aktuálně probíhajících pokusů o česko-německé smíření.³ Poukazují na chování těch, pro které veřejná nacionální identifikace nemusela být prioritou, kteří preferovali nekonfliktní soužití etnik nebo dokonce představovali stále ještě tu a tam existující *předmoderní* vrstvy, které nacionální identifikaci cíleně odmítaly nebo se prezentovaly staršími typy identit, jako byla příslušnost lokální či regionální, identifikace se supraetnickým státem, s náboženstvím či s dynastickou loajalitou apod. Může to znít překvapivě, ale taková lidé v Praze a v českých zemích žili i bezprostředně před vypuknutím první světové války a nemuselo jich být zrovna málo.

Pestrou mozaiku mezietnických vztahů, zejména ve velkých městech, pak ovlivňovala celá řada faktorů. Vedle nacionálních to byly především faktory sociální. Nižší vrstvy společnosti často žily zcela jinými problémy nežli dvojjazyčností

2 Problému a formám nátlaku nacionalistického okolí na národnostně nerozhodnuté či indiferentní vrstvy se v posledních letech věnoval např. Judson, Pieter M.: *Guardians of the nation. Activists on the language frontiers of imperial Austria*. Cambridge 2008.

3 Srov. např. Velek, Luboš: Úvod. Projekt česko-německého národnostního vyrovnání v Čechách v letech 1890–1915 a jeho geneze. In: *Promarněná šance. Edice dokumentů k česko-německému vyrovnání před první světovou válkou. Korespondence a protokoly 1911–1912*. I, vyd. Eva Drašarová – Roman Horký – Jiří Šouša – Luboš Velek. Praha 2008, s. 3–30 nebo též: *Nationality compromise as a way towards coexistence of two nations in one country? Several questions concerning attempts at compromise in Bohemia 1870–1918*. *Historica. Historical Sciences in the Czech Republic* 13, 2008, s. 175–193.

tabulek s názvy ulic,⁴ vnitřním jazykem státních úřadů,⁵ bojkotem jinojazyčných obchodů či tím, zda v neděli do kostela vyrazím v čamaře či v dirndlu... Sociálně-demokraticky indoktrinovaná část těchto vrstev byla navíc svými politiky opakovaně přesvědčovaná, že jejich nepřítelem nejsou příslušníci jinak mluvících spoluobytel, ale kapitál a kapitalisté bez ohledu na jejich jazyk. To však neznamená, že by se i tyto vrstvy nenechaly v kritických okamžicích nacionálních konfliktů strhnout k účasti na nich. Tato účast však nebyla pravděpodobně jejich přihlášením se k nacionálnímu programu, ale spíše možností ulevit své sociální frustraci, na kterou se mohla aktuálně nalepit národnostní nálepka. Ani všeobecná představa, že hlavním nositelem nacionalismu byly střední vrstvy, tedy pověstní *muži majetku a vzdělání*, není relevantní bez zdůraznění pověstného *ale...* O části, zřejmě nemalé, ale možná nikoliv většinové, toto jistě platí, ale i v této sociální vrstvě byla velká, možná většinová část obyvatel, která se na národnostních štvanicích nijak nepodílela a dokonce se o nacionální problematiku nijak valně a už vůbec aktivně nezajímala. Realitu nacionálně zradikalizované *křičící menšiny* své sociální vrstvy pochopitelně vnímala, někteří se s ní třeba i pasivně identifikovali, možná s ohledem na nacionální diskurs přijímali i různé veřejné mimikry (témata hovorů, řeč oděvu, výběr školy pro své děti apod.) umožňující nerušný každodenní život, ale jistě bychom našli i takové, kteří nacionální maximy svého etnika tiše ignorovali (ač etničtí Češi, četli německý tisk, chodili do českého i německého divadla, obdivovali hudbu R. Wagnera, bydleli v převážně *německé čtvrti* apod.). Někteří své postoje pak v průběhu života proměňovali. Univerzitního profesora J. Krčmáře by např. za studií ani nenapadlo navštěvovat německé divadlo či koncertní sály, později již tak striktně odmítavý nebyl; směrodatným pro něj byl spíše výjimečný repertoár nežli nacionální identifikace místa či sebe samého.⁶

Na tuto dvojnásobnou realitu pražských poměrů upozornil zejména Gary Cohen, který na základě ego-dokumentů apod. zmapoval řadu případů, které do-

---

4 Ke sporu o zrušení dvojjazyčných pouličních tabulek v Praze (zavedeny 1868) a jejich nahrazení výhradně českými (1894) srov. Národní listy (NL), 21. 4. 1894, s. 3.

5 K problematice zavedení vnitřní úřední češtiny v roce 1897 a následující krizi srov. např. Sutter, Berthold: Die Badenschen Sprachenverordnungen von 1897, I–II. Graz – Köln 1961–1965; Kaiserová, Kristina: (Hg.), Die Sprachenfrage und ihre Lösung in den böhmischen Ländern nach 1848 (= Acta Universitatis Purkynianae 35 – Slavogermanica VIII). Ústí n. L. 1998; Hall, Adéla: Deutsch und Tschechisch im sprachpolitischen Konflikt. Eine vergleichende diskursanalytische Untersuchung zu den Sprachenverordnungen Baden von 1897. Frankfurt am Main 2008; Neblich, Esther: Die Auswirkungen der Badenschen Sprachverordnungen von 1897 auf die deutsche und tschechische Bevölkerung des historischen Egerlandes. Marburg 2002. Nejnověji a obšírně o jazykové otázce a postavení státních úřadů, resp. jejich čechizaci Klečacký, Martin: Český ministr ve Vídni. Ve službách císaře, národa a politické strany. Praha 2017.

6 Krčmář, Jan: Paměti. Díl I. (do roku 1918), vyd. Luboš Velek – Alice Velková – Martin Klečacký. Praha – Pelhřimov 2017, s. 190.

kládají nezájem či neúčast části středních vrstev či tzv. *Bildungsbürgertum* na vyhraněném nacionálně konfliktním konceptu soužití Čechů a Němců v Praze.⁷ Poukázal též na oblasti, kde se vnějškový nacionální antagonismus projevoval zpravidla výrazně mírněji, nežli jinde: např. v oblasti umění, kde třeba umělecké školy zůstaly národnostně nerozděleny.⁸ Zajímavé je, na což vedle Cohena již dříve poukázala např. Jitka Ludvová, že i jinak zpravidla přední aktéři nacionální konkurence spolu dokázali z účelových důvodů dobře a dlouhodobě spolupracovat. Krásným případem jsou zde ředitelé pražských divadelních scén Angelo Neumann a František A. Šubert, a to přesto, že divadlo bylo v 19. století výrazné politikum a národní symbol par excellence!⁹ Tyto rozsáhlé vrstvy společnosti tak byly více či méně neúčastněnými svědky nepokojů a nacionálních konfliktů, kterých se nejenže nijak aktivně neúčastnily, ale které je naopak obtěžovaly, děsily a omezovaly v běžném každodenním životě.

Vedle uvedených skupin, tedy aktivních nacionálních aktérů obou etnických táborů, stejně jako z nejrůznějších důvodů nacionálně sice přiznaných (identifikujících se), ale současně v nacionální konkurenci pasivních vrstev, však i na přelomu století zřejmě existovala část společnosti, která byla nebo se snažila být nacionálně neúčastněnou, stojící mezi oběma etniky, ne-li přímo národnostně indiferentní. Fenoménu *národních obojživelníků* historiografie v uplynulých desetiletích věnovala určitou pozornost. V kontextu českých zemí se jednalo především o *supraetnické* rakušanství nebo bémáctví,¹⁰ případně moravanství,¹¹ ale i různé lokální identity, jako např. tzv. budějčáci.¹² Celkem se mělo za to, že šlo o fenomén, který se v procesu sílicího národního uvědomování si Čechů a Němců omezoval především na

7 Cohen, Gary B.: Cultural Crossings in Prague, 1900. Scenes from Late Imperial Austria. Austrian History Yearbook 45, 2014, s. 8.

8 Cohen, G. B.: Cultural Crossings, s. 12–15.

9 Ludvová, Jitka: Theater im Kampf um politische Hegemonie. In: Michaela Marek – Dušan Kováč – Jiří Pešek – Roman Prahel (hgg.): Kultur als Vehikel und als Opponent politischer Absichten. Kulturkontakte zwischen Deutschen, Tschechen und Slowaken von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis in die 1980er Jahre. Essen 2010, s. 250–251; srov. Ther, Philipp: In der Mitte der Gesellschaft. Operntheater in Zentraleuropa 1815–1914. Wien 2006, s. 315.

10 Rozuměj v duchu Thunova: „[ich bin] weder ein Čech noch ein Deutscher, sondern nur ein Böhme“. Thun, Josef M.: Der Slavismus in Böhmen. Prag 1845, s. 17. Situaci v Čechách se věnoval např. Luft, Robert: Nationale Utraquisten in Böhmen. Zur Problematik „nationaler Zwischenstellungen“ am Ende des 19. Jahrhunderts, In: Maurice Godé – Jacques Le Rider – Françoise Mayer (hgg.): Allemands, Juifs et Tcheques á Prague – Deutsche, Juden und Tschechen in Prag 1890–1924. Montpellier 1996, s. 37–51.

11 Řepa, Milan: Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století. Brno 2001.

12 King, Jeremy: Budweisers into Czechs and Germans. A local history of Bohemian politics, 1848–1948. Princeton 2005.

vyšší, tj. s rakouským státem úzce spjaté vrstvy (aristokracie, církevní hierarchie, důstojnický sbor, vysoká byrokracie), nebo naopak ty nejnižší, nejzaostalejší vrstvy pohybující se na okraji společnosti (cikáni, nádeníci, prostitutky, nejrůznější sociální vydědenci a povaleči).¹³ A pak tu byly přirozeně určité mezietnické vrstvy, které si nechtěly či zatím nedokázaly vybrat národnost, v jejíž prospěch by v měnícím se prostředí optovaly – často šlo např. o emancipující se židy. Častými případy bývaly v nejrůznějších vrstvách i osoby pocházející z národnostně smíšených manželství či pohybující se během života v různých nacionálně odlišných prostředích.

Takřka ideální a ideálně zpracovaný příklad osoby stojící „mezi dvěma národy“ nalzáme v historiku Antonínu Gindelym, který si nedokázal jednoznačně vybrat svoje národní začlenění, byť se možná sám mohl domnívat, že jeho česká identita je jasná. Jako potomek smíšeného manželství a přesvědčený Rakušan se sice vždy považoval za etnického Čecha, ale politicky se cítil být supraetnickým Rakušanem s liberální orientací. Jako vědec preferoval německý vědecký jazyk, ale řadu svých odborných i jiných děl publikoval i v češtině. V nacionálně-politických vztazích měl politicky i lidsky blízko k české Národní straně (zejm. k Palackému) a byl stoupencem provedení národní rovnoprávnosti v českých zemích. Přestože se v roce 1880 připojil k memorandu pražských univerzitních profesorů české národnosti žádajícím jazykovou rovnoprávnost na univerzitě, vybral si v roce 1882 pražskou německou univerzitu, a to pro své předchozí nepřijetí českými nacionalisty.¹⁴ Jiří Štaif Gindelyův životopisný medailonek kdysi zakončil rezolutní větou, že Gindely „mezi pražskými vzdělanci této doby již představoval zcela ojedinělý typ člověka, který nechtěl, či snad ani neuměl být nacionalistou“.¹⁵ Na místě je možná otázka, zda v roce 1892 zesnulý Gindely skutečně již v 80. letech 19. století mezi pražskými vzdělanci představoval ojedinělý „typ člověka“ bránícího se marně teroru nacionalistického okolí? Anebo jen podléháme virtuální realitě, kterou svého času nacionalističtí aktivisté vnucovali svým vlašnějším, nerozhodným či z různých důvodů nezúčastněným spoluobčanům a jako *křičící menšina* dokázali navodit atmosféru, že *svět patří nám?*¹⁶

---

13 Luft, R.: Nationale Utraquisten, s. 48–49.

14 Zejm. Jan Havránek na příkladu Gindelyho ukázal plasticity nejen sílu tlaku a fatalitu znacionalizovaného prostředí na postavení jednotlivce, ale i na proměnlivost jeho vnímání v čase, kdy se intenzita nacionálního aktivismu poměrně rychle proměňuje. Havránek, Jan: Anton Gindely, ein Historiker, der zwischen zwei Nationen stand. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica, Studia historica 38 (Problémy dějin historiografie VI), 3/1993, s. 101–109. Gindelymu se věnovala i Hamann, Brigitte: Anton Gindely – ein altösterreichisches Schicksal. In: Nationale Vielfalt und gemeinsames Erbe in Mitteleuropa. Wien – München 1990, s. 27–37.

15 Štaif, Jiří: Historici, dějiny a společnost. Historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollovu školu, 1790–1900, I. Praha 1997, s. 206.

16 Srov. Luft, R.: Nationale Utraquisten, s. 40.

Ve svém příspěvku se chci ovšem věnovat poněkud jinému typu *oběti* dobového nacionalismu, a to člověku, který sice svého času platil za renegáta, ale včas si dokázal nejen vybrat, kam chce patřit, ale byl v této zvolené skupině navíc plně akceptován a mohl po dlouhou dobu pro druhý tábor platit i za jejího jasného a vyhraněného protagonistu. Přesto se jako nesporný a aktivní příslušník konkrétního národního společenství mohl – a lze říci, že s úspěchem – snažit o multietnický dialog, národnostní smíření a tvůrčí spolupráci obou národů přinejmenším na profesní základně. Tím se však výrazně odlišil od velké části svých nacionálně aktivních *soukmenovců* a narazil tak nejen na jejich nepochopení, ale přímo odpor. Takový typ představuje prof. pražské německé lékařské fakulty Theodor Petřina. Petřina jistě nebyl výjimkou, na podobnou osobnost ostatně už před mnoha lety poukázal na příkladu Josefa Heinricha Hans Lemberg,¹⁷ ale na rozdíl od 80. let 19. století, kdy se německoliberalní poslanec J. Heinrich postavil svým stranickým kolegům a *soukmenovcům*, se v případě T. Petřiny dostáváme přímo v předvečer vypuknutí první světové války, tedy do doby platící za nacionálně mimořádně vypjatou. Oba případy jsou samozřejmě odlišné časem, zúčastněnými osobami i konečným vyzněním jejich *afér*, ale oba dokládají, že i příslušník *křičící menšiny* se dokázal jasně postavit nesnášenlivému nacionalismu. V Petřinově případě je tento postoj navíc zajímavý tím, že se v důsledku nestandardního chování nemusel stát – jako se přihodilo J. Heinrichovi – vydědencem ve vlastním táboře.

O vzájemných vztazích obou pražských univerzit se zpravidla říká, že buď byly *nijaké* (to platilo zvláště o profesorech, kteří se často vzájemně ignorovali), anebo naopak *napjaté* (to se týkalo zejména studentů, kteří se z nacionálního opojení nejednou poprali). Poměr obou univerzitních institucí, které vznikly roku 1882 rozdělením dosud společné,¹⁸ teoreticky jazykově *utrakvistické* alma mater, byl o to složitější, že dělení společného majetku (budovy, laboratoře, knihovny,

17 Lemberg, Hans: Zrádce či průkopník porozumění? Pražský politik a pedagog Josef Heinrich (1837–1908). In: týž: Porozumění. Češi – Němci – východní Evropa 1848–1948, vyd. Jiří Pešek. Praha 2000, s. 188–203. Původně vyšlo německy ve sborníku: Bildungsgeschichte, Bevölkerungsgeschichte, Gesellschaftsgeschichte in den böhmischen Ländern und in Europa. Festschrift für Jan Havránek zum 60. Geburtstag, hrsg. v. Hans Lemberg – Karel Litsch – Richard Georg Platschka – György Ránki. Wien – München 1988.

18 Havránek, Jan (red.): Dějiny Univerzity Karlovy. III. 1802–1918. Praha 1997, s. 183–188; týž: Die Teilung der Prager Universität 1882. Zerfall eines Universums oder natürliche Entwicklung? In: Joachim Rogall – Walter Koschmal – Marek Nekula (hgg.): Deutsche und Tschechen. Geschichte – Kultur – Politik. München 2001, s. 645–651; Goll, Jaroslav: Rozdělení pražské university Karlo-Ferdinandovy roku 1882 a počátek samostatné university české. Praha 1908; Seibt, Ferdinand: (hg.): Die Teilung der Prager Universität 1882 und die intellektuelle Desintegration in den böhmischen Ländern, München 1984; dále monotematické číslo časopisu Acta Universitatis Pragensis – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 22, 1/1982.

univerzitní insignie apod.) nebylo zrovna spravedlivé. Výrazně přitom profitovala německá sestra, zatímco ta česká často začínala od nuly, navíc v mnohdy nedůstojných až nezdravých prostorech. Tato situace, zvláště pokud jde o prostory, se začínala výrazněji měnit až v letech bezprostředně před první světovou válkou, kdy začaly vznikat projekty na výstavbu nových, krásných budov české univerzity, z nichž se pak některé realizovaly v meziválečném období (budova právnické a filozofické fakulty). Přispěla k tomu i panovníkova návštěva Prahy v roce 1907, resp. zvláštní komise ministerstva kultu a vyučování v únoru 1906, která byla po tři dny úmyslně *tahána* těmi nejodpudivějšími místnostmi staré univerzity, aby se dostatečně přesvědčila o nezbytnosti investic do českého univerzitního školství.¹⁹

Vztahy obou univerzit ovšem nekomplikovala pouze nespravedlnost někdejšího rozdělení majetku a univerzitních symbolů (insignií) a důsledků z toho plynoucích, ale pochopitelně i společného užívání toho, co dost dobře rozděleno býti nemohlo a obě univerzity to tak měly užívat i nadále společně. Jednalo se zde zejména o univerzitní knihovnu v Klementinu, o botanickou zahradu Na Slupi a konečně o slavnostní aulu v Karolinu, kterou obě univerzity užívaly nejen k promócím svých absolventů, ale i k nejrůznějším slavnostem apod. A právě podmínky užívání karolinské auly se v květnu 1912 staly jáblkem sváru. Pravidla o koexistenci obou národních univerzit na půdě společné auly sice byla zdánlivě jasná, Češi ji měli pro sebe k dispozici v liché dny v měsíci, Němci v sudé.²⁰ V *zelené praxi* života ale nastávaly situace, které rámec této dohody překračovaly, či přímo narušovaly, a následně se tak stávaly zdrojem konfliktů přelévajících se z akademické půdy na stránky žurnálů či přímo do ulic Prahy. Studentské nacionalistické kravály s ambicí přetéci za hranice akademické půdy přitom nebyly ničím neobvyklým. Vlasteneckou horečku mladých lidí často posedlých velkolepostí vlastního národního poslání vedle obecných faktorů (aktuální politika, psaní tisku) umocňovaly paralelně působící studentské spolky s nejrůznějším zaměřením (od ryze akademických spolků přes nacionalistické buršenshafty a nejrůznější *chlast-slast-spolky* až po turnersko-sokolské tělocvičné jednoty), s nimi spojené nacionální symboly (písně, barvy, odznaky, uniformy), nebo paměť míst se symbolickým významem.

---

19 Viz Čelakovský, Jaromír: *Moje zápisky, 1871–1914*, vyd. Luboš Velek – Alice Velková. Praha 2004, zápisy 7. 1. a 26. 2. 1906, 10. 11. 1911 a 14. 5. 1912, s. 170, 171–172, 324 a 337. Srov. též Čelakovský, Jaromír: *Řeč poslance prof. dr. J. Čelakovského v příčině nedostatku potřebných místností způsobilých pro účely c. k. české univerzity Karlo-Ferdinandovy v Praze. Přednesena ve sněmovní schůzi 21. listopadu 1905.* [Praha 1906].

20 *Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené, ročník 1882, zákon č. 24/1882 z 28. 2. 1882, § 3, s. 33–34; a výnos C. k. Ministerstva kultu a vyučování čj. 21916/1901 z 25. 10. 1901, otištěno in: Placht, Otto – Havelka, František: *Předpisy pro vysoké školy republiky Československé.* Praha 1932, s. 764.*

Napětí plynoucí z taaffovské permanentní „mírné nespokojenosti“²¹ se však občas přetavilo v demonstrace či až v brutální pouliční násilí, které si vyžadovalo policejní či dokonce vojenské zakročení. Prvním takovým případem se stala známá chuchelská řež českých a německých studentů v létě 1881.²² Čeští studenti se hojně zapojili i do protipunktačních kraválů z let 1890–1891, o jejich angažmá ve spiknutí tzv. omladiny z roku 1893 pak není třeba blíže hovořit.²³ Studenty však najdeme hojně zastoupené i v prosincových bouřích 1897 po pádu Badeniho vlády, kdy se město stalo svědkem scén jak z válečných výjevů a situace se uklidnila teprve po vyhlášení výjimečného stavu.²⁴ Mohutně se demonstrovalo, včetně univerzitní půdy,²⁵ i za zavedení všeobecného a rovného volebního práva v roce 1905, ani tehdy se nepokoje neobešly bez krveprolití. Stanné právo muselo být nad Prahou vyhlášeno i v prosinci 1908, kdy se poslanecké hádky z malostranské sněmovny přelily do ulic města. Nejinak tomu bylo i za první republiky, kdy vrchol napětí mezi studentstvem obou univerzit bezpochyby představuje tzv. insigniáda z listopadu 1934.²⁶

Nechtěným hlavním aktérem tzv. Petřinovy aféry z jara 1912 se stal ve své době proslulý pražský lékař a univerzitní profesor medicíny Dr. Theodor Petřina, který

-
- 21 Výrok bývá připisován ministerskému předsedovi E. Taaffemu, který když nemohl všechny národy v jejich protichůdných požadavcích uspokojit, tak je chtěl všechny držet alespoň ve stavu „mírné nespokojenosti“.
- 22 Herrlein, Jürgen: Die „Kuchelbader Schlacht“ des Jahres 1881 aus der Sicht der akademischen Untersuchungsbehörde der Universität Prag. In: Kai-Oliver Knops – Heinz Georg Bamberger – Gerit Hölzle (hgg.): Zivilrecht im Wandel. Festschrift für Peter Derleder zum 75. Geburtstag. Berlin 2015, s. 159–209; Šouša, Jiří: Česko-německá „záští“ před pražskými soudy v osmdesátých letech 19. století. In: Jiří Šouša: Mezi brázdou a bankovním úvěrem. O agrárních a peněžních dějinách 19. a 20. století. Výbor prací k 60. narozeninám. Praha – Pelhřimov 2012, s. 101–111.
- 23 Červinka, František: Boje a směry českého studentstva na sklonku minulého a na počátku našeho století. Praha 1962; Havránek, Jan: Boj za všeobecné, přímé a rovné hlasovací právo roku 1893. Praha 1964; týž: České studentské pokrokové hnutí 1888–1891 v evropských souvislostech. In: Oldřich Král – Blanka Svadbová – Pavel Vašák (vyd.): Prameny české moderní kultury II. Praha 1988, s. 284–304; týž: Počátky a kořeny pokrokového hnutí studentského na počátku devadesátých let 19. Století. Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae pragensis (AUC – HUCP) 2/1, 1961, s. 5–28; týž: Protirakouské hnutí dělnické mládeže a studentů a události roku 1893. AUC – HUCP 2/2, 1961, s. 21–81; Pernes, Jiří: Spiklenci proti Jeho Veličenstvu. Historie tzv. spiknutí Omladiny v Čechách. Brno 2002.
- 24 Z novějších pramenů z univerzitního prostředí k těmto událostem srov. např. Kalousek, Josef: Deníky Josefa Kalouska II., vyd. Martin Klečáček – Pavel Fabini – Luboš Velek. Praha 2016, s. 260–261; nebo Krčmář, J.: Paměti, s. 227–228.
- 25 Krčmář, J.: Paměti, s. 373, srov. též s. 245–246.
- 26 Gebhart, Jan: Znepokojivá insigniáda aneb Potyčky Čechů s Němci. In: České průšvihy aneb: prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1948–1989. Brno 2004, s. 90–96; Müller, Jiří: „Insigniáda“ a dobové pojetí nacionalismu na stránkách Přítomnosti. Marginalia Historica. Časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury 4, 1/2013, s. 9–52.

právě dosáhl 70. roku života a své životní jubileum hodlal oslavit v kruhu svých četných přátel, kolegů a žáků z lékařského prostředí.²⁷ Ctihodný muž vstupující do *kmetské fáze* svého dlouhého života (zemřel až v roce 1928 ve věku 86 let) o aférami podepřenou popularitu nejspíše rozhodně nestál, alespoň až do své sedmdesátky se výraznějším aférám úspěšně vyhýbal. Jeho *aféra* se tehdy zařadila do dlouhé plejády česko-německých národnostních různic. Pro nás její charakter a průběh bude představovat příběh člověka, který se po celá desetiletí možná až úzkostlivě vyhýbal osobnímu zabřednutí do národnostních sporů, snažil se i přes svoji víceméně jednoznačnou německou identitu stát mimo tyto spory, a naopak aktivně a vcelku i úspěšně usiloval o smírnou spolupráci obou národních kmenů obývajících jednu zemi. Přesto byl okolnostmi a proti své vůli vtažen do soukolí národnostních vášní a ukázkově zneužit v česko-německém sporu. V důsledku nacionálního *přešlapu* svého nadřízeného byl nucen veřejně se vymezit vůči druhému zemskému etniku obecně, a vůči svým osobním českým přátelům zvláště.

Dnes poměrně málo známý prof. Petřina žil po celá desetiletí v národnostně smíšeném městě. Přestože jednoznačně platil za Němce, pohyboval se na německé univerzitě a vůbec v nacionálně německých kruzích atd., snažil se vždy od česko-německých třenic a rozmišek udržovat nejen osobní distanc, ale i překračovat dané etnické linie. Byl koneckonců lékařem, který své domácí i nemocniční pacienty léčil podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, a to bez rozdílu jazyka a národnosti, a také zřejmě bez rozdílu majetku, jak bude později připomínáno v jeho nekrologích.²⁸ Osobní nasazení v místech, kde to bylo nejvíce zapotřebí, Petřina projevil již v počátcích své lékařské kariéry. Za prusko-rakouské války 1866 odešel z pražské Všeobecné nemocnice do Litomyšle, aby zde bojoval s epidemií cholery, která kráčela ve stopách pruských vojsk. Boji s epidemiemi nakažlivých chorob se však věnoval i po návratu do Prahy v roce 1867, důsledkem bylo mj. jeho vlastní nakažení skvrnitým tyfem.²⁹

Vznešená tvzení, otištěná mj. ve zmíněném nekrologu, sice ještě nemusí nutně znamenat posmrtné konstruování obrazu *doktora lidumila*, nicméně Petřina

---

27 Petřinovy stručné biogramy přináší např. Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, Bd. VIII. Wien 1983, s. 6; Ottův slovník naučný nové doby, IV/2, red. Bohumil Němec. Praha 1937, s. 1036.

28 „Er war ein beliebter Hausarzt des damaligen Adels und der reichen deutschen Bürger, doch versagte er seine Hilfe auch nicht dem kleinen Bürger und Arbeiter.“ Prager Tagblatt, 10. 3. 1928, s. 3. Podobně jej ve své době hodnotil i český tisk, který jej charakterizoval slovy „dobrý a sociálně citící lékař“. Samostatnost, 12. 5. 1912, s. 1. O Petřinově silném sociálním citění („tiefe soziale Gefühle“) hovoří i jeho moderní biografické heslo v: Hlaváčková, Ludmila – Svobodný, Petr: Biographisches Lexikon der deutschen medizinischen Fakultät in Prag, 1883–1945. Praha 1998, s. 155.

29 Prager Tagblatt, 10. 3. 1928, s. 3.

nemálo svého jistě vzácného času věnoval i celé řadě dalších důležitých a pro rozvoj zdravotnické, sociální a vzdělávací péče v Čechách klíčových aktivit. A ty zpravidla nebývaly honorované. Dlouhá desetiletí se takto angažoval ve vedení Červeného kříže či ve výpomocném spolku pro nemocné chorobami plicními; ještě více mu na srdci ležela péče o výchovu dětí a mládeže. Pracoval tak v předsednictvu zemské komise pro ochranu dětí a mládeže, byl předsedou spolku pro „feriální kolonie“ organizujícího prázdninové pobyty městských dětí na venkově, zasedal v kolegiu dohlížejícím na vysokoškolské studentské koleje, jako mnohaletý předseda univerzitního kolegia doktorů pražské lékařské fakulty se měl zase příkladně starat o pomoc nemajetným lékařům atd. Ve všech těchto funkcích a aktivitách se mělo projevovat Petřinovo zvláštní sociální cítění: „Alle diese Stellen bedeuteten für ihn nicht Ehrenämter, sondern Arbeitsstätten, in denen er sein reiches Wissen der Allgemeinheit zur Verfügung stellte.“³⁰

Theodor Petřina však nebyl jen lékařem, univerzitním profesorem, veřejně angažovaným sociálním pracovníkem či organizátorem a funkcionářem lékařského stavu v Čechách. Byl také uznávaným vědcem, v čemž se shodovali Češi i Němci.³¹ O jeho vědeckém úsilí svědčí přinejmenším vlastní odborné publikace, v nichž se věnoval především výzkumu a poškozením mozku.³² Petřinova lékařská kariéra se odvíjela hladce od samého počátku. Petřina pocházel z rodiny nadaného fyzika Františka Adama Petřiny (1799–1855). Kultivované, vzdělané prostředí jakoby předurčovalo Theodorovu vlastní kariéru, a to i přes otcovo úmrtí v jeho dětství. Koneckonců i jeho otec sám kdysi koketoval se studiem medicíny.³³ V roce 1860 Theodor Petřina odmaturoval na pražském novoměstském gymnáziu a zapsal se ke studiu medicíny na pražské univerzitě. Doktorát medicíny obdržel v prosinci 1865, o dva roky později i doktorát z chirurgie. Ještě v roce 1865 si v Praze otevřel vlastní lékařskou praxi, ale zakrátko nastoupil do Všeobecné nemocnice v Praze jako sekundář prvního interního oddělení (1866–1870). Nemocničnímu prostředí,

30 Prager Tagblatt, 10. 3. 1928, s. 3.

31 Prager Tagblatt o něm hovořil jako o „gewissenhafter Forscher“, Národní listy zase jako o „vynikajícím českém lékaři“. Prager Tagblatt, 10. 3. 1928, s. 3; Národní listy, 9. 3. 1928, s. 3.

32 Během života Petřina publikoval podle biografického lexikonu pražské německé univerzity asi 30 odborných pojednání. Z nich nejdůležitější ve formě knižních publikací: Petřina, Theodor: Klinische Beiträge zur Localisation der Gehirntumoren. Prag 1877; týž: Die Neurasthenie und ihre Behandlung, b. m. 1889; týž: Haemorrhagie in Brücke und bleibende halbseitige Lähmung und Attazie als unmittelbare Folge eines Selbstmordversuches durch Erdross. Prag 1880; týž: Zur Diagnose der angeborenen Pulmoalstenose und Persistenz des Ductus Botalli. Prag 1904.

33 Klika, Josef: Mužové práce: Prokop Diviš, Jiří Stephenson, Josef Božek, Josef Ressel, František Adam Petřina. Praha 1894, s. 179. K Františku A. Petřinovi srov. např. Österreichisches biographisches Lexikon, s. 6; Wurzbach, Constantin von: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, XXII. Wien 1870, s. 116–120; Slovník naučný, VI, red. František L. Rieger a Jakub Malý. Praha 1867, s. 308–309; Ottův slovník naučný, XIX. Praha 1902, s. 622.

při současném provozování soukromé praxe, pak zůstal věrný až do konce života. Dlouhá léta pracoval v nemocnici Milosrdných bratří, kde byl od roku 1890 vedoucím interny. V letech 1901 až 1912, kdy odešel na penzi, byl primářem špitálu pražského Obchodního grémia.³⁴ Současně vyučoval lékařství na pražské univerzitě, kde se v březnu 1872 na základě spisu *Über Carcinoma peritonaei* habilitoval v oboru interní medicíny.³⁵ Ještě na nerozdělené lékařské fakultě pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity získal v říjnu 1882 „titul a charakter“ (tj. bez nároku na honorář) mimořádného profesora v oboru interní medicíny. Penzionován byl až koncem roku 1913.

Petřinova národní identifikace je pozoruhodnou hned z několika úhlů pohledu. Pocházel totiž z ryze etnický české rodiny. Jeho otec František Adam se kdysi narodil v Semilech v chudé tkalcovské rodině a jeho cesta za studiem byla jako v mnoha jiných dobových případech cestou mimořádného odříkání a vypětí. Úsilí F. A. Petřiny však bylo korunováno úspěšnou kariérou. Bezprostředně po získání doktorátu z fyziky získal v roce 1837 místo na lyceu v hornorakouském Linci. Zde vyučoval až do roku 1844, kdy na základě vlastní žádosti získal uvolněné místo profesora fyziky na pražské univerzitě.³⁶ F. A. Petřina se profiloval jako nadaný a hojně, česky i německy, publikující fyzik, který se v českém prostředí těšil nemalému odbornému renomé,³⁷ byť dnes se lze na něj dívat s re-

---

34 Pod hlavičkou „Nemocenský ústav Pražského obchodního grémia“, která byla primárně německou organizací, Petřina s ostatními kolegy vykonával i svou soukromou praxi v Mikulandské ulici a obracel se skrze reklamu v českých denících i na českou klientelu. NL, 29. 6. 1906, s. 11 a 1. 7. 1906, s. 16. V Mikulandské ulici 10, kde měl svou ordinaci, i bydlel. Tato adresa sloužila i za úřední adresu německé sekce Lékařské komory.

35 Petřinův personální spis je uložen v Archivu Univerzity Karlovy (AUK), Německá univerzita (NU), fond Lékařská fakulta.

36 Předtím však již měl odmítnout místo profesora fyziky na štyrskohradecké univerzitě, které mu měl nabízet sám arcivévoda Jan. Důvodem odmítnutí prý byla Petřinova touha vrátit se do vlasti, tj. do Čech. Klika, J.: *Mužové práce*, s. 180.

37 Petřina, Franz: *Neue Theorie des Electrophors, und ein neues Harzkuchen-Elektroskop*. Prag 1846; *týž: Elektromagnetischer Telegraph auf den österreichischen Eisenbahnen*. Prag 1848; *týž: Mittheilungen aus dem Gebiete der Physik*. Prag 1855; Weitenweber, Vilém Rudolf: *Denkrede auf Prof. Franz Adam Petřina*. Vorgetragen in der Sitzung der naturwissenschaftlich-mathematischen Section der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften am 10. Dezember 1855. Prag 1856; Pichler, Franz: *Franz A. Petřina's Magnet-elektrische Maschinen in Linz und in Prag*. In: Jana Nekvasilová (vyd.): *1933 circuli 2003 (=Acta historiae rerum naturalium necnon technicarum. Seria nova 7)*. Praha 2003, s. 231–238; Schwippel, Jindřich: *Dokumenty doby – zánik hrobu F. A. Petřiny*. Ke zpřístupňování a využívání pozůstalostí techniků. *Dějiny věd a techniky* 35, 1/2002, s. 33–35; Mayer, Daniel: *Historie vývoje elektrických strojů točivých. Výsledky dosažené v Českých zemích, v kontextu světového vývoje*. In: *Některé trendy v energetice 20. století (=Práce z dějin techniky a přírodních věd 13)*. Praha 2006, s. 3–65.

servou.³⁸ V před- i pobřežnové Praze pak platil za českého vlastence a je dokonce považován za prvního etnický českého fyzika.³⁹ Jeho češství bylo nesporné a jeho předčasné úmrtí bylo vnímané jako velká ztráta pro rodící se českou vědu. Jako výraz uznání jeho vlasteneckých i vědeckých zásluh posloužilo umístění jeho jména na fasádu novostavby Národního muzea z konce 80. let 19. století. Manželkou Františka Adama Petřiny, tedy matkou našeho Theodora, pak byla „vzdělaná a dobrosrdečná dívka“ Františka Vopálková (1811–1880),⁴⁰ kdy i u ní můžeme vsadit na jednoznačnou českou identitu.

Nejstarší syn Theodor se manželům Petřinovým narodil v Linci v roce 1842,⁴¹ ve věku dvou let se však s rodiči přestěhoval do Prahy a vyrůstal již výhradně zde. Není pochyb, že se Theodorovi ze strany otce i matky dostávalo přinejmenším do otcova úmrtí (1855) českého vychování.⁴² Svědčí o tom i pojmenování nejmladšího potomka F. A. Petřiny jménem Jaroslav (1848).⁴³ Národně český směr Theodorovy výchovy zřejmě oslabilo jeho studium na novoměstském gymnáziu, které bylo nejen německojazyčné jako všechna ostatní gymnázia v zemi (s určitou dílčí výjimkou Akademického gymnázia na Starém Městě pražském), ale platilo i za německy vyprofilovanou instituci. Co vedlo vlastenecky orientované rodiče k výběru tohoto gymnázia před *vlasteneckým* Akademickým gymnáziem, se můžeme jen dohadovat. Dopad této volby na další profilování národnostní identity mladého Theodora jistě nebyl zanedbatelný, a to tím spíše, že otcovým úmrtím v roce 1855 vlastenecký vliv v rodině pravděpodobně zeslábl.

Theodor Petřina se po maturitě (1860) zapsal ke studiu na pražské lékařské fakultě. Pro neúplnou a přitom početnou rodinu jeho studium muselo znamenat

38 „Byl pilným praktikem s experimentální zručností, slabě fundovaný v teorii současné evropské vědy.“ Havránek, J.: (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, s. 76.

39 Jindra, Jiří: První český univerzitní profesor fyziky. *Akademický bulletin Akademie věd České republiky*, 12/2005, s. 17. Antonín Rybička v Riegrově slovníku stran Petřinovy etnicity uvedl: „... byl i věrným synem své vlasti české, hlásaje se vždy a všude k národu a jazyku svému... jsa zakladatelem Matice české a údem Muzea, členem sboru muzejního pro vzdělávání řeči a literatury české a jiných jednot a ústavů národních“. *Slovník naučný*, VI, s. 309.

40 Klika, J.: *Mužové práce*, s. 180–181; *Archiv hlavního města Prahy (AHMP), Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910*.

41 Linec jako místo narození je nesporné a přinášejí je všechny dobové i moderní publikace, přesto v obou pražských konskripčních formuláři o trvalém pobytu Theodora Petřiny je uvedeno, že se narodil v Praze. *Národní archiv (NA), Policejní ředitelství Praha (dále PŘ), konskripce 1850–1914*.

42 Později, kdy Theodorovi bylo předhazováno renegátství, opakovaně zaznělo, že jeho otec František Adam, ač profesor, neuměl ani pořádně německy: *NL*, 10. 6. 1899, s. 2 a 29. 4. 1903, s. 2.

43 O jeho dalších osudech není mnoho známo, v konskripcích je charakterizován jako „Privatier“. Manželé Petřinovi pak měli ještě dvě dcery, Justinu (1843), provdanou Lang, a Josefu (1845). *NA, PŘ, konskripce 1850–1914; AHMP, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910; Bohemia*, 22. 6. 1880, s. 8.

nemalou zátěž. Problematickým mohlo být i zajištění odpovídajícího věna pro dvě sestry. Lze předpokládat, že Theodor se později coby lékař snažil matce i sourozencům finančně vypomoci. Ostatně jeho jediný synovec byl nepochybně po něm pojmenován jménem Theodor (Lang). Na lékařské fakultě naprostá většina výuky probíhala v němčině, popř. latině. Tento fakt mohl mladíka vyrůstajícího v národnostně smíšeném, leč ještě vnějškově výrazně německém městě dále posouvat k němčině jako hlavnímu jazyku denní komunikace. Němčina jako převažující *obcovací řeč* však nemusela ještě nutně znamenat, že by se stal Němcem. Řada etnických Čechů v této době vlivem studia, zaměstnání, četby, rodinných poměrů apod. jazykově *obcovala* německy, byť se nadále cítili Čechy, česky běžně mluvili (např. v rámci rodiny) a byli třeba stoupenci české Národní strany. Koneckonců se tato nejednoznačná každodenní jazyková praxe týkala i řady předáků Národní strany F. Palackým počínaje, přes F. A. Braunera až po J. S. Skřejšovského, který dokonce právě pro tyto etnický a politický české, ale současně převážně německy komunikující vrstvy vydával politicky český, ale německy tištěný deník *Die Politik*. Ten byl určen právě těm Čechům, jejichž česká jazyková kompetence vlivem německého vzdělání, zaměstnání či prostředí utrpěla či se nerozvinula a čtení složitějšího českého textu jim tak po stylistické i lexikální stránce mohlo činit obtíže.⁴⁴ Zařazení mladého Theodora Petřiny právě do této skupiny pražského obyvatelstva je však s ohledem na nedostatek pramenů osobní povahy ryze hypotetické. Mohlo by jej ovšem naznačovat jeho důsledné setrvání při české formě příjmení, tj. s charakteristickým českým ř, které nikdy nevyměnil za Petrinu, Petschinu ani Petrzinu.⁴⁵ Jistým náznakem může být v prosinci 1870 i uvádění jména „Bohdan“ paralelně se jménem Theodor v konskripčním archu, kdy se Theodor Petřina osamostatnil a pronajal si byt v domě čp. 1261/2.⁴⁶

Silným a možná rozhodujícím impulzem ve vývoji, proměnách či už jen dokončení vývoje etnické identity Theodora Petřiny se však nepochybně stala jeho volba životní partnerky. Stala se jí v květnu 1872 Octavia Jaksch von Wartenhorst (*1852), dcera Theodorova nadřízeného – přednosta I. interní kliniky a řádného profesora pražské lékařské fakulty – Antona Jaksche von Wartenhorst (1810–1887). Sňatek

---

44 Velek, Luboš: Německý tisk české Národní strany: k prehistorii Skřejšovského deníku *Politik*. In: Petr Kopicčka (vyd.), *Fontes ipsi situnt*. Sborník prací k sedmdesátinám archiváře a historika Eduarda Mikuška. Litoměřice – Praha 2016, s. 197–212.

45 Jméno – na Petrinu – si (úředně) změnil až jeho syn Anton/Antonín (*1874), který šel profesně v otcových šlépějích, stal se lékařem ve Štýrském Hradci a zdejší místodržitelství mu v roce 1900 povolilo změnit jméno „bez klíčky nad r“. AHMP, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910. Druhý Theodorův syn, právník Bedřich/Friedrich (*1879) však zřejmě setrval u české formy příjmení, ačkoliv již platil za pražského Němce.

46 AHMP, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910. Podoba „Bohdan“ však mohl být mnohem více projevem vlastenecké kreativity městského úředníka nežli Theodora Petřiny samotného.

s dcerou čerstvě nobilitovaného a bezpochyby velmi movitého (majitel několika velkostatků) Jaksche naopak chudého *sírotka* Petřinu doslova katapultoval mezi pražskou společenskou smetánku a stal se nepochybně jedním z pilířů jeho další kariéry. Současně však Petřinu katapultoval i do nacionálně výrazně německého prostředí, kdy tchánova rodina platila nejen za přední německou pražskou rodinu, ale i za rodinu politicky aktivní a vyhraněně spojenou s německou liberální stranou. Anton Jaksch byl dokonce v letech 1863–1869 a 1872–1882 poslancem českého zemského sněmu. V jeho šlépějích – profesních i politických – jej pak následoval i syn Rudolf (1855–1947), který od přelomu století platil vysloveně za německého nacionála.⁴⁷ Německoliberálním politikem, tentokrát dokonce na říšské radě, byl i další Antonův syn Friedrich (1846–1908), který byl ovšem profesí právník.⁴⁸ Octavii Jakschovou si pak Theodor bral v atmosféře vyhroceného česko-německého politického souboje o křesla do zemského sněmu v tzv. chabrusových volbách z dubna 1872.⁴⁹ Tchán se tohoto politického boje aktivně účastnil, mj. právě v letech 1868 až 1872 koupil pro sebe, resp. své syny hned čtyři velkostatky: Hracholusky/Rakolus (1868 za 56.000 zl., vlastníkem Anton Jaksch), Dolany/Dollana (1872 za 10.000 zl., vlastníkem Friedrich Jaksch), Luhov/Lohowa (1872 za 68.000 zl., vlastníkem Friedrich Jaksch) a Třebovuz/Zebus (1872 za 82.000 zl., vlastníkem Zdenko Jaksch)!⁵⁰ Theodora volbou pravděpodobně německy mluvícího životního partnera následovala i jeho sestra Justina, která se provdala za c. k. nadporučíka Heinricha Langa, později přednostu železniční stanice Severní dráhy, která byla v této době bohatou akciovou společností. Theodorova druhá sestra Josefina naopak ještě v roce 1880 zůstávala neprovdanou a lze předpokládat, že důvodem mohla být její nemajetnost. O bratrovi Jaroslavovi nemáme dalších zpráv, jen to, že v roce 1880 stále žil.⁵¹

47 K oběma Jakschům srov. např. Lišková, Marie: Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861–1913. Praha 1994, s. 122; Hlaváčková, L. – Svobodný, P.: Biographisches Lexikon, s. 102–103. Podrobný biogram R. Jaksche uveřejnila i L. Hlaváčková, která přes Jakschovy německonacionální projevy (včetně pozdního členství v NSDAP) poukázala i na jeho četnou spolupráci s českým prostředím, loajalitu k meziválečné ČSR a odpor k antisemitismu. Hlaváčková, Ludmila: Druhá česká a německá interní klinika v Praze v dobách přednostnosti E. Maixnera, J. Thomayera a R. Jaksche. AUC–HUCP 51, 2/2011, s. 21–27.

48 Adlgasser, Franz: Die Mitglieder der österreichischen Zentralparlamente 1848–1918. Konstituierender Reichstag 1848–1849, Reichsrat 1861–1918. Ein biographisches Lexikon, I. Wien 2014, s. 516–517.

49 Purš, Jaroslav: Volby do českého zemského sněmu v dubnu 1872. Praha 1987.

50 Jonák, Eberhard: Der landtäfliche Grundbesitz im Königreiche Böhmen. Statistische Tafeln. Prag 1879, s. 38, 58, 74 a 98. Statky snad koupil od Ludwiga hr. Dobřenského a Josephine sv. p. Henninger: Jonák, Eberhard: Der land- und lehentäfliche Grundbesitz im Königreiche Böhmen. Statistische Tafeln. Prag 1865, s. 12, 32, 46. Všechny uvedené statky nakonec zdědil Rudolf Jaksch.

51 Bohemia, 22. 6. 1880, s. 8.

V 70. letech se Theodor Petřina stal jednoznačně součástí *německé* Prahy, pracoval na klinice, pro svou soukromou praxi získával – jistě i s tchánovou podporou – vlivnou pražskou klientelu z řad šlechty a německého bohatého měšťanstva, jak již o tom byla výše řeč. V roce svého sňatku se úspěšně habilitoval německým spisem na pražské univerzitě a začal zde vyučovat. Své první práce začal – na rozdíl od svého otce – publikovat výhradně německy. Po rozdělení lékařské fakulty na českou a německou přešel v roce 1883 na tu německou. V tahanicích mediků kolem dělení univerzity, resp. klinik se zřejmě výrazněji neangažoval, a to přesto, že jeho tchán i švagr byli tímto dělením citlivě dotčeni, neboť kdysi tchánova (penzionován 1881) I. interní klinika, nejstarší a největší v Praze, připadla podle národnosti Jakschova nástupce (B. Eiselt) české univerzitě!⁵² Svoji integraci v německých kruzích dal Theodor Petřina veřejně najevo i v okamžiku smrti své matky Františky v červnu 1880. Úmrtní oznámení totiž nepřinesl nejen žádný český tištěný denní list, jak by se snad na původem českou vdovu po českém vlasteneckém fyzikovi slušelo, ale ani německy vydávaná česká *Politik*, která byla hojně čtena v etnicky českých, ale navenek převážně německy komunikujících vrstvách. Parte naopak přinesly jak nacionálně mírnější německá *Bohemia*, tak vyhraněněji německy orientovaný *Prager Tagblatt*.⁵³ Na základě těchto skutečností by se dalo soudit, že Theodor Petřina, i nadále „s kličkou nad r“, se v 70. letech na základě vlastní volby – usnadněné vzděláním, zaměstnáním i sňatkem – stal pražským Němcem, možná i s ohledem na vyženěné příbuzenstvo nacionálně aktivním či přinejmenším se na venek německy identifikujícím.

Současně však Theodor Petřina v nemocnici i ve vlastní praxi jistě nepochybně nadále a hojně uplatňoval i znalost své mateřštiny. To si žádalo jak lékařské poslání, tak pravidla byznysu. Schopný bilingvní lékař byl jistě vyhledávaným, a to tím spíše, pokud byla známa i jeho *lidumilná* stránka. V Petřinově životě se však bezpochyby objevovala místa a situace, kdy se na rozdíl od lékařské ordinace či nemocničního pokoje mohl svobodněji etnicky či nacionálně vymezit. A právě tato volní stránka jeho nacionálního uvažování, resp. zadokumentovaného chování je pro nás zajímavou. Petřina byl totiž přinejmenším od 80. let velmi aktivním v organizačním a profesním životě lékařského stavu v Čechách. I zde se orientoval na německé organizace a instituce, ať již to byl *Deutscher Verein für Ferienkolonien*, *Deutscher Landeshilfsverein für Lungenkränke in Böhmen* či *Kuratorium des deutschen Studentenheimes* aj. Koncem 80. let – krátce po smrti svého vlivného tchána – se o německý lékařský stav v Čechách již mimořádně zasloužilému a respektovanému Petřinovi otevřely i mocensky vlivné a prestižní funkce. V roce 1888 se stal prezidentem *Zentralverein der deutschen Ärzte in Böhmen* a po skon-

---

52 Hlaváčková, L.: Druhá česká, s. 14.

53 *Bohemia*, 22. 6. 1880, s. 8; *Prager Tagblatt*, 22. 6. 1880, s. 12.

čení tohoto mandátu dlouhé roky předsedal německé sekci *Lékařské komory pro Království české* (1895–1922).

Všechny tyto jeho funkce vzorně zaznamenává i biografický lexikon pražské německé lékařské fakulty, ale jednu – paradoxně zřejmě nejprestižnější a pro nás nejdůležitější – neobsahuje. Kromě předsedání německé sekci Lékařské komory byl totiž Petřina dlouhé roky i prezidentem *Lékařské komory pro Království české* jako takové, tedy jak její německé, tak české sekce! Česká lékařská komora vznikla v roce 1894 na základě zákona z roku 1891 a sdružovala všechny lékaře (s výjimkou vojenských a úředních) působící na území Českého království bez rozdílu národnosti.⁵⁴ Jejím prvním prezidentem se 26. ledna 1895 stal Čech Josef Ostrčil (1843–1897). Stalo se tak jednak po dohaděch o platnosti jednoho sporného německého volebního hlasu, který by mezi přítomnými Čechy a Němci nastoloval paritu (Češi ustoupili), jednak po napínavém konečném hlasování, kdy v obou kolech českých kandidát Ostrčil dostal stejný počet hlasů (25) jako jeho německý protikandidát – Petřina. O vítězi nakonec rozhodl los a Petřinu následně na místo Ostrčilova viceprezidenta svorně a jednohlasně zvolili němečtí i čeští členové komory. Český nacionalistický tisk již tehdy reagoval podrážděně: „Čeští lékařové osvědčili až nápadnou smířlivost, jaké ovoce přinese, ukáže nedaleká budoucnost.“⁵⁵ Ostrčil funkci zastával až do své předčasné smrti v roce 1897.⁵⁶

Smířlivost však v Lékařské komoře osvědčoval především Petřina, který zásadně vystupoval ve jménu celého lékařského stavu a chtěl jeho zájmy a prospěch reprezentovat bez rozdílu národnosti. Národnostně smíšenou Lékařskou komoru proto považoval za ideální fórum k hájení stavovských zájmů: „jest to poprvé v této věci, že lékaři obou národností se spojili k hájení svých zájmů“.⁵⁷ Bylo proto logické, že 6. dubna 1898 byl v zasedání komory zvolen za nového předsedu právě Petřina. Stalo se tak za účasti 25 Němců a 24 Čechů a s ohledem na to, že noviny o poměru hlasů nepřinášejí žádné zprávy, byl výsledek volby zřejmě konsensem obou národních stran. Ustálila se ostatně zásada, že Češi a Němci se ve funkci prezidenta budou střídát a viceprezident bude vždy zástupcem opačné národnosti, nežli je prezident. Petřina následně slíbil, „že v úřadě svém bude zachovávatí přísnou nestranost“, což se mu zřejmě na základě zkušeností z uplynulého tříletí jeho viceprezidentování věřilo.⁵⁸ Nově zřízená komora měla cca 1900 členů, přibližně stejně rozdělených

54 Zákonník říšský, ročník 1892, zákon č. 6/1892 z 22. 12. 1891, s. 39–42; Ptáček, Radek – Kubek, Milan – Kubíček, Pavel: Česká lékařská komora. Historie a význam. Praha 2011, s. 24.

55 NL, 27. 1. 1895, s. 4.

56 Jeho nekrolog přinesly např. NL, 15. 11. 1897, s. 2.

57 NL, 27. 2. 1897, s. 3. V tomto duchu a k obdobnému tématu sociálního zabezpečení lékařů hovořival Petřina i později. Srov. NL, 9. 7. 1902, s. 2.

58 NL, 7. 4. 1898, s. 2.

mezi Čechy a Němce. Funkci prezidenta Petřina zastával až do uplynutí mandátu v roce 1901, kdy byl za prezidenta zvolen Čech Otakar Frankenberger, nicméně Petřina byl následně zvolen jeho zástupcem.⁵⁹ V roce 1904 se stal Petřina jednohlasně českými i německými hlasy opět prezidentem komory, zástupcem mu byl o generaci mladší Čech Antonín Heveroch.⁶⁰ O tři roky později si oba jmenovaní funkci vyměnili.⁶¹ Vedení komory Petřina na základě jednomyslné volby opětovně převzal v únoru 1911, jeho zástupcem se stal Čech, oftalmolog Karel Bailoni. Petřina za své třetí zvolení prezidentem komory s jistým pohnutím poděkoval a prohlásil, že „co nejpečlivěji bude šetřiti naprostou národnostní rovnoprávnost pro obě sekce a každého jednotlivého příslušníka“ komory.⁶² Po dalších třech letech (1914) se vedení komory ujal Bailoni a Petřina se stal jeho zástupcem.⁶³

Téměř idylické národnostní poměry v Lékařské komoře by se daly jistě vysvětlit literou zákona, která počítala s jednotnou zemskou institucí, nebo i tím, že těžiště její činnosti nespočívalo v plénu, nýbrž v národních sekcích. Pravidelné tříleté střídání českého a německého zástupce ve funkci prezidenta pak bylo výhodné pro obě národní strany, neboť zajišťovalo vnitřní stabilitu instituce. Co již nevysvětlíme formálními důvody, je fakt, že zatímco Čechů se během čtvrtstoletí ve vedení komory vystřídal hned několik, Němec Petřina byl v jejím vedení nezpochybnitelnou *stálicí*. O jeho oblíbě svědčila i pravidelná jednomyslnost jeho volby, kdy lze právem pochybovat, že by se jí dařilo docílit, kdyby čeští členové komory byli s jeho národnostním vystupováním nespokojeni. Svě uznání a spokojenost s Petřinovým chováním ve funkci prezidenta či viceprezidenta komory ostatně dají čeští členové najevo ještě během *Petřinovy aféry* v roce 1912, jak o tom bude řeč. Nešlo však jen o Petřinovo chování ve vedení komory, ale i dalších národnostně smíšených stavovských organizacích, popř. v ryzě českých lékařských organizacích. Petřina se např. podílel na činnosti utrakvistické *Společnosti pro vdovy a sirotky pražského sboru doktorů*⁶⁴ nebo pracoval v rovněž utrakvistickém přípravném výboru pro potírání alkoholismu;⁶⁵ opakovaně byl volen do vedení národnostně smíšeného Sboru doktorů lékařství a např. v letech 1912 a 1913 se stal jednomyslnou volbou i jeho předsedou.⁶⁶ V roce 1904 se zase podílel na ustavení

---

59 NL, 5. 7. 1901, s. 5.

60 NL, 14. 10. 1904, s. 2.

61 NL, 14. 12. 1907 (odp. vydání), s. 3, 15. 12. 1907, s. 3, 17. 12. 1907, s. 3.

62 NL, 16. 2. 1911 (odp. vydání), s. 2.

63 Srov. NL, 28. 4. 1916, s. 3.

64 NL, 21. 4. 1897, s. 4.

65 NL, 28. 11. 1900, s. 1 a 22. 11. 1912, s. 3, 14. 11. 1913, s. 3.

66 NL, 22. 6. 1904, s. 2.

Zemského svazu pomocných spolků pro nemocné tuberkulózou v Království českém, který zastřešoval činnost již existujícího podobného českého a německého spolku. Český přitom vedl E. Maixner, německý zase Petřinův švagr R. Jaksch.⁶⁷ Jako snad jediný Němec se zúčastnil v roce 1912 oslav 10. výročí otevření české dětské nemocnice v Praze.⁶⁸

Petřinova národnostní korektnost zřejmě nebyla jen jeho osobní záležitostí, ale do značné míry korespondovala s obecnou národnostní umírněností v lékařských stavovských organizacích, což kontrastovalo s jinými profesemi typickými pro střední a vyšší střední vrstvy. Tato umírněnost mediků se projevila již na počátku 60. let, kdy na našem území začaly vznikat první profesní spolky. Aktivnější němečtí lékaři tehdy počítali s národnostně smíšeným, etnicky nevyhraněným spolkem *Verein praktischer Ärzte*, ale s ohledem na paralelní vznik *Spolku českých lékařů* jim od tohoto pojetí nezbylo než ustoupit a profilovat se dále jako spolek německý. I přesto platilo, že zatímco český spolek při svém vzniku akcentoval především jazykovou stránku svého působení, německý spolek se výrazněji koncentroval na obecné zájmy a potřeby lékařského stavu.⁶⁹ Německý spolek v důsledku své pozvolné nacionalizace vyměnil v roce 1870 ve svém názvu adjektivum „praktischer“ za „deutscher“, ale zůstal – přinejmenším podle stanov – otevřený všem lékařům působícím v Čechách.⁷⁰ Oba spolky sice měly teoreticky celozemskou působnost, realitou však bylo fixování jejich členstva především na Prahu. V 70. a 80. letech proto vznikly ještě celozemsky působící organizace, jako *Centralverein der deutschen Ärzte in Böhmen* (1875) a *Ústřední jednota českých lékařů* (až 1888), kdy se i Němci ve svém ústředním spolku otevřeně vymezili jako národní stavovská organizace. I tak však bylo patrné, že národnostní dezintegrace mezi mediky zdaleka nepostupuje takovou rychlostí a silou, jakou tomu bylo v jiných oblastech: „Standesfragen und Fragen des öffentlichen Gesundheitswesens waren ein neutraler Boden, den gemeinsam zu betreten sich mehr als einmal als notwendig erwies.“⁷¹ Tomuto poznatku L. Hlaváčkové na základě vývoje 60. a 70. let odpovídá i pozdější a výše naskicované dění v *Lékařské komoře pro Království české*.

67 NL, 6. 3. 1904, s. 2.

68 NL, 16. 12. 1912, s. 2.

69 Hlaváčková, Ludmila: Die Gründung von Vereinen und Zeitschriften der deutschen Ärzte in Böhmen in den sechziger und siebziger Jahren des 19. Jahrhunderts. In: Michal Svatoš – Luboš Velek – Alice Velková ve spolupráci s Williamem D. Godseyem Jr. a Ralphem Melvillem (eds.): *Magister noster. Sborník statí věnovaných in memoriam prof. PhDr. Janu Havránkovi*. Praha 2005, s. 206–208.

70 Hlaváčková, L.: Die Gründung, s. 211.

71 Hlaváčková, L.: Die Gründung, s. 217.

Zdaleka ne každému však byla relativní národnostní smířlivost uvnitř lékařské obce v Čechách po chuti, a to i po opadnutí vášni kolem dělení univerzity na počátku 80. let. Nacionalistický tisk se snažil i mezi lékaře a zvláště do jejich stavovských organizací zanást semeno nedůvěry, podezřívání či přímo národnostního záští. To ostatně zaznělo na stránkách Národních listů již v okamžiku konstituování Lékařské komory, kdy mladočeským žurnalistům nebyl korektní způsob volby a zastoupení zrovna po chuti.⁷² Jasně to zaznělo např. v komentáři Národních listů z roku 1899 k *utrakvistickým* poměrům panujícím ve Sboru doktorů, kde byl Petřina přítomen: „Stará, úctyhodná instituce. ... Utrakvistický spolek. Takový, jakých byla před několika desetiletími celá řada u nás v Čechách. Pan předseda spolku tohoto dr. Ježek z Prahy zahájil valnou hromadu – německy, přečetl protokol minulé valné hromady – německy se třemi českými větami a mluvilo se potom stále německy, jen několik ‘méně vzdělaných’ patrně lidí řečnilo česky. ... Mezi nobl hlasy německé zamísily se hlasy pana zdravotního rady a pana okresního lékaře a pana místopředsedy Spolku lékařů českých. ... Jsme rádi, že v utrakvistickém spolku bude němčina udržena. Je to tak dobře a je to tak chvalitebné. Ať žije utrakvismus! Je tak hezký, tak starý a tak německý!“⁷³

V bilingvním Němci Theodoru Petřinovi byl českým nacionalistickým tiskem spatřován jeden z hlavních protagonistů podobně pojímaného utrakvismu. Kromě zesměšňování *idylického utrakvismu* (s výraznou preferencí němčiny) byl však Petřina brán českým tiskem na mušku současně i jako údajný nesnášenlivý německý nacional. Jako člen pražského *Německého spolku pro obecní záležitosti* byl jmenován mezi německými nacionaly, kteří chtěli protestovat u zemského výboru proti rozhodnutí pražské městské rady podpořit finančně české menšiny v pohraničí.⁷⁴ Charakter Petřinovy (a Jakschovy) cílené skandalizace v českém prostředí pak měla aféra kolem národnostního složení lékařského personálu nemocnice U Milosrdných bratří z roku 1903, nemocnice, kde ještě nedávno vedl interní oddělení právě Petřina. Exemplární příběh nacionální hysterie začal na jaře 1903 nátlakem českých lékařských spolků na konvent Milosrdných bratří, aby zajistil úplnou národní rovnoprávnost mezi lékaři,⁷⁵ kteří jsou prakticky jen Němci, zatímco pacienti jsou převážně čeští. Atak směřoval obzvláště na primáře chirurgie, „známého renegáta a německého zuřivce“ dr. Bayera, a požadoval, aby k německým primářům chirurgie a interny byly zřízeny paralelní české primariáty. Již na první pohled bylo zjevné, že přinejmenším s ohledem na nárůst finančních nákladů se jedná o zcela nereálný požadavek.

---

72 NL, 27. 1. 1895, s. 4.

73 NL, 10. 6. 1899, s. 2.

74 NL, 12. 9. 1896, s. 3.

75 Popis příčiny sporu, tj. konfliktu mezi českými a německými lékaři v nemocnici, pravděpodobně v tendenčním balení, reprodukovaly např. NL, 29. 4. 1903, s. 2.

Odhlédnuto od merita sporu a toho, co spolky chtěly a co zveličil tisk, je zájmová nenávisťná díkce proti německým lékařům, kteří byli líčeni jako protičeské stvůry a současně byli označeni jako židé, ačkoliv nikdo ze jmenovaných žid zřejmě ani nebyl: „To je žádost tak spravedlivá a tak slušná, že nemůže býti spravedlivější a slušnější. Čeští lékaři mohli se postavit, a to právem, na stanovisko oprávněné, žádající pro českého nemocného českého lékaře, ale ne, čeští lékaři se mírnili a žádali jenom paritu, rovnoprávnost. To by bývalo tím spíše na místě, čím hůře a čím nelidštěji zacházejí němečtí lékaři a němečtí profesori s českými pacienty, které nechávají klidně a bez uzardění umírat bez pomoci, jak o tom svědčí nejnovější a několik dřívějších případů z kliniky německého nacionála profesora Jaksche, jehož jméno svědčí také o jeho starogermánském, předpotopním původu. Když čeští lékaři projeví veřejně svůj spravedlivý požadavek, nastalo velké pobouření v pražském ‚německém‘ Israeli. Na vztek těchto šlechtných duší nevystačily ani všechny sliny, usazující se a prýšící z mluvidel německých pražských lékařů, jejichž původ sluší hledati v starozákonních potomcích Mojžíšových. Tito nadlidé podali na české lékaře žalobu u slavné lékařské komory. Měli jsme ihned určité obavy, že čeští komorní radové dají se obměkčiti slovy svých německých kolegů v čestné komorní radě a postaví se nad ‚všecky strany‘, což znamená ve vulgární mluvě, že podrobí se německému diktátu.“⁷⁶ Z uvedeného komentáře kromě antisemitské a protiněmecké tóniny, stejně jako absurdních požadavků a vymyšlených nařčení, velmi silně vystupuje odpor mluvčího českého nacionalistického tábora, kterým *Národní listy* byly, proti národnostně konsensuálním poměrům v Lékařské komoře a proti snášenlivé koexistenci českých a německých lékařů v Praze. Podobné poměry totiž v očích *křičící menšiny* nacionálů a šovinistů byly něčím nepřírodným, nmoderním a – předpotopním...

Impulsem k tomuto útoku na Lékařskou komoru a její vedení (prezidentem byl aktuálně Čech Frankenberger, jeho zástupcem Němec Petřina) se stalo její usnesení z 13. června 1903, kterým vedení komory reagovalo na ohrazení se německé sekce Lékařské komory (a připojené stížnosti dvou spolků německých lékařů) z 28. dubna 1903 proti agitaci českých lékařských spolků. Německá sekce Lékařské komory se tehdy ohradila proti nátlaku českých lékařských spolků ve věci personálního složení lékařského sboru nemocnice Milosrdných bratří. Vedení komory se ovšem podnětem své německé sekce odmítlo zabývat s tím, že podle zákona může komorní „čestná rada“ rozhodovat pouze vzájemné spory lékařů, tedy fyzických osob, a nikoliv spolků a jiných korporací, které nejsou členy komory. Z ožehavého problému kolem absurdního sporu tak Lékařská komora vyšla velmi diplomaticky a v souladu se zákonem. Bohužel však současně vyslovila politování nad akcí českých lékařských spolků, ve které viděla akt nekolegality a prostředek

76 NL, 22. 6. 1903, s. 2.

k rozvrácení poměrů v Lékařské komoře obecně. Vyzývala proto k vhodnějším způsobům řešení sporů, které by nevyvolávalo nacionální vášně v obou národních táborech. Vyslovila současně přání k národnostní snášenlivosti a zachování stavovské lékařské důstojnosti.⁷⁷

Národní listy uvedené stanovisko okomentovaly jako „z českého všenárodního stanoviska přímo strašný rozsudek“ a české členy ve vedení komory (O. Frankenberger, V. Michal, F. Steppan a Scherer) obvinily ze zrady, neboť „se postavili proti všem lékařům českým a proti celé české veřejnosti“. Současně se přihlásily k bojkotu nemocnice Milosrdných bratří, který prý už zahájila „nesčetná řada obecních a okresních zastupitelstev“. Z nekolegiality Národní listy pak obvinily české členy vedení komory a navíc je obvinily pro jejich apel ke smířlivosti ze spáchání „hříchu neodpuštělného“ na národní myšlenky atd. a vyzvaly je k odstoupení, neboť „čeští lékaři a příslušníci komorní nemohou více k nim míti důvěry“. Německé lékaře v Čechách pak Národní listy nařkly z toho, že jim „je český člověk materiálem, na němž experimentují a z něhož jsou živi a přitom jsou jeho největšími národními odpůrci a nepřáteli“.⁷⁸

Petřinovo jméno v dotčeném útoku české nacionální scény na Lékařskou komoru zaznělo 22. června jen okrajově, ale již týden předtím byl ve stejném listě spolu se svým švagrem Jakschem nařčen z údajného denunciování českých lékařských spolků u místodržitele pro přestoupení jejich stanov se záměrem dosáhnout jejich zrušení.⁷⁹ Na Petřinu velmi seděla charakteristika *typického* německého lékaře v Praze, kterou v souvislosti s aférou u Milosrdných nabízely čtenářům Národní listy od samého počátku měsíce se táhnoucí aféry: „Pražské německé lékařstvo je sbírkou renegátů a židů. Jeť v Praze samé více lékařů ‚německých‘ nežli českých. Obecenstvo je tu klamáno a vidouc lékaře česky dobře mluvícího, domnívá se, že je to i český, třeba židovský lékař. Dělá také takový německý lékař před pacientem Čechem vlastence, zatím ale je největším nepřitelem a nejzarputilejším odpůrcem všeho českého. Je v německém lékařském spolku a v německé sekci lékařské komory.“ Národní listy v souvislosti s touto charakteristikou jmenovaly přímo Petřinu (stejně a naprosto nesmyslně i Jaksche, který zřejmě česky vůbec neuměl) a další. Petřina a jemu podobní se měli scházet v německém kasině a sprádat tam intriky proti svým českým kolegům.⁸⁰ Národní listy v kontextu s touto aférou razily myšlenku, že český pacient patří před českého, tj. česky nacionálně smýšlejícího lékaře. Tuto ideu zdůvodňovaly nejen potřebou pacienta domluvit se, popř. obecným kritériem národní rovnoprávnosti a spravedlnosti, ale

---

77 Věstník. Příloha „Časopisu lékařů českých“, 20. 6. 1903, s. 169.

78 NL, 22. 6. 1903, s. 2. Článek nesl příznačný název: „Národní vlažnost“.

79 NL, 13. 6. 1903, s. 3.

80 NL, 29. 4. 1903, s. 2.

i sociální nouzi českých lékařů, kterým němečtí lékaři v Praze i jinde rafinovaně přebírají české pacienty a současně se všemožně brání, aby čeští lékaři mohli léčit pacienty německé: „Český lékař v české Praze a při českých nemocných může trpětí bídu a hlad, třeba byl stejně a někdy lépe kvalifikován, nežli lékař německý.“⁸¹ Národní listy se ve svém tažení za důslednou nacionalizaci lékařského stavu a také vztahu lékař – pacient dovolávaly opory paradoxně v názorech některých *německých zuřivců*, jmenovitě dr. Altschula, kteří se dožadovali okamžitého a úplného rozdělení utrakvistické Lékařské komory. Nacionalní agitátoři z obou národních táborů se tak ocitli na stejné lodi. Společným nepřitelem jim byli ti, kteří národnostní desintegraci lékařského stavu bránili a vystupovali ve jménu národní smířlivosti a spolupráce.⁸²

Obraz Theodora Petřiny v české společnosti na prahu roku 1912 byl tedy značně rozporuplný. Obecně platil Čechům i Němcům za Němce, a i on sám se za Němce považoval. Českým nacionalistickým tiskem byl prezentován jako národní renegát, který zradil odkaz svého vlasteneckého otce, a stal se *poturčencem horším Turka*. Nepřímo a s cíleným zavádivým úmyslem býval někdy spojován s židovskými lékaři, což nebyla pravda, ale navození tohoto klamavého dojmu jej mělo v očích antisemitských českých čtenářů ještě více poškodit. V jeho utrakvistickém *bémackém* vystupování na půdě Lékařské komory, stejně jako to, že sám léčil české pacienty, byla shledávána rafinovanost, s níž jako Němec hleděl ošálit své české kolegy a připravit je o jejich české pacienty. Na půdě Lékařské komory se naopak u českých kolegů těšil velkému respektu a oblibě, o čemž svědčí nejen jeho opětovné volení za prezidenta komory, ale i výslovné uznání jeho národnostní objektivitě a konciliantnosti při jejím řízení. Lékařská komora a její členové se svým chováním obecně (přetrvávající utrakvismus a ochota k nekonfliktní národní koexistenci) a k Petřinovi zvláště v očích českého nacionalistického tisku diskreditovali a ze stran nacionalistických aktivistů obou stran bylo proto voláno po její nacionalizaci a důsledném rozdělení. Jako jeden z posledních ostrůvků nemoderního jazykového/národnostního utrakvismu proto měla být zničena. Ani dvě desetiletí více či méně intenzivních útoků na Lékařskou komoru a její představitele, a z nich Petřinu v první řadě, však poměry v komoře výrazněji neotřásla. Čím se však v roce 1912 *otřásla*, byl dosavadní Petřinův nelichotivý obraz v české nacionalní společnosti. Z *Šavla* se stal v mžiku Havel...

V únoru 1912 se místopředseda německé sekce *Lékařské komory pro Království české* MUDr. Franz Brehm, praktik z Chyše, obrátil na hlavičkovém papíře německé sekce spolu s dalšími kolegy-lékaři, tvořícími slavnostní výbor, na rek-

81 NL, 29. 4. 1903, s. 2. Stejně, a ještě vyostřeněji a se statistickými daty, argumentovaly NL i později: NL, 19. 10. 1908, s. 2.

82 NL, 29. 4. 1903, s. 2.

tora německé Karlo-Ferdinandovy univerzity prof. Heinricha Rauchberga s prosbou, aby byla komoře zapůjčena univerzitní aula za účelem uspořádání slavnosti k počtu 70. narozenin c. k. vládního rady, univerzitního prof. MUDr. Theodora Petřiny, toho času prezidenta Lékařské komory a současně předsedy její německé sekce. Žádost rektorovi Brehm prezentoval jako usnesení „německých lékařských korporací“, které by „o českoněmecké⁸³ lékařstvo vysoce zasloužilému jubilantovi“ rády připravily „obzvláštní počtu“ v podobě „zvláště slavnostního dne“. Slavnost se měla konat 11. května, tedy přímo v den Petřinových narozenin. Brehmův podpis opatřený příslušnou titulaturou následovalo pět dalších více či méně čitelných podpisů členů slavnostního výboru, tentokrát již bez titulatury.⁸⁴ Rektor Rauchberg neměl důvod nevyhovět, neboť Petřina byl mnohaletým profesorem německé univerzity, který navíc učil desítky let zadarmo, vlivnou a váženou osobou, známým představitelem pražské německé smetánky. A navíc to nebylo poprvé, kdy univerzita komoře za účelem jejích akcí půjčovala své prostory. Nicméně jedna komplikace se objevila hned na samém počátku: aula připadala v sobotu 11. května české univerzitě, se kterou se německá univerzita o její využívání dělila. Rektor Rauchberg se proto obrátil na rektorát české univerzity s uctivou žádostí o přepuštění auly, kdy zdůraznil, že Petřina byl promován na doktora medicíny ještě před rozdělením univerzity v roce 1882. V žádosti však Petřinu tituloval jako předsedu německé sekce Lékařské komory a nikoliv jako prezidenta komory jako celku. Rektor české univerzity, prof. Jaromír Čelakovský vzápětí odpověděl, že aulu německé univerzitě „milerád přenechává“.⁸⁵ Výsledek vzorné akademické spolupráce byl promptně sdělen německé sekci Lékařské komory, resp. jejímu předsedovi Brehmovi.⁸⁶ Pražský úřední tisk v předvečer slavnosti přinesl oslavný článek, který Petřinu představoval jako jednu z „nejpřednějších a nejmávanějších osobností Prahy“.⁸⁷ Prager Tagblatt s předstihem informoval o přípravě „impozantního shromáždění“ v aule Karolina, ke kterému se dostaví nejpřednější osobnosti rakouské medicíny. Otiskl též zprávu, že lékaři mezi sebou sebrali několik

---

83 V německém originálu slovo deutschböhmisches bylo na konci řádku rozděleno jako „deutsch-böhmisches“ a není tak zcela jasné, jak bylo zamýšleno, tady zda jako českoněmecký (ve smyslu sudetoněmecký) nebo česko-německý (ve smyslu český a německý).

84 AUK, NU – Akademický senát (AS), kart. 10, fasc. Petřinova slavnost, čj. 235/1912, německá sekce Lékařské komory rektoru Rauchbergovi 1. 2. 1912. Za slavnostní výbor se podepsali vedle F. Brehma ještě Dr. Adolf Bandler (předseda Verein der deutschen Ärzte), členové vedení německé sekce Dr. Lederer a Dr. Popper, a dále univ. profesori Anton Elschning a Rudolf Fischl (předseda Zentralverein der deutschen Ärzte).

85 Tamtéž, čj. 215/1912, kopie Rauchberga českému rektorátu 9. 2. 1912 a čj. 231/1912 Čelakovský německému rektorátu 15. 2. 1912.

86 Tamtéž, čj. 234/1912, kopie Rauchberga Brehmovi 29. 2. 1912.

87 Prager Abendblatt, 10. 5. 1912, s. 2.

tisíc korun na zvláštní nadaci, jež ponese Petřinovo jméno a z jejíhož výnosu budou podporováni chudí či nemocní lékaři.⁸⁸

Ve stanovený den se ve starobylé univerzitní aule shromáždil značný počet lékařů a dalších hostů, německé i české národnosti, k vyslechnutí slavnostního programu na počest oblíbeného mnohaletého prezidenta Lékařské komory, univerzitního profesora a respektovaného odborníka Theodora Petřiny. Po skončení programu v aule měl ještě následovat slavnostní banket v Německém domě (tzv. kasině), který hodlala uspořádat na Petřinovu poctu německá sekce Lékařské komory. Z dalších událostí víme, že slavnostní výbor předložil rektoru Rauchbergovi s předstihem program, tj. soupis řečníků slavnostního dne. Rektor na něm neshledal nic závadného a dal mu své visum. Později tvrdil, a nikdo to nerozporoval, že Brehmovi před slavností zdůraznil, že „slavnost se koná pod autoritou univerzity a že při stanovení pořadu musí k tomu býti brán zřetel“.⁸⁹

Celý slavnostní den však byl hned na samém počátku narušen nepříjemností, která zasloužilému Petřinovi a mnoha dalším celou jeho dlouho připravovanou narozeninovou oslavu dokonale zkazila. Mezi prvními slavnostními řečníky totiž vystoupil také MUDr. Karel Bailoni, viceprezident Lékařské komory, který svůj projev ku Petřinově poctě zahájil německy a posléze přešel do češtiny, což bylo logické, neboť na slavnosti spolu s doktorem Josefem Veverkou a Františkem Kotýnkem zastupoval českou sekci utrakvistické Lékařské komory. Těžko říci, komu všemu z přítomných tento *jazykový obrat* vadil, v každém případě však podráždil přítomného Rauchberga, který s prvními českými slovy přistoupil k Bailonimu, přerušil ho a požadoval, aby se vrátil k němčině. Dle Bailoniho svědectví před rektorem Čelakovským se tak stalo slovy: „Herr Doktor, hier sind wir am deutschen Boden, bitte nicht czechisch zu sprechen!“ V tomto okamžiku následovaly podle českého tisku protestní české i německé výkřiky jako „Weiter sprechen!“, „Mluvit!“, „Unerhört!“ a „Ruhe!“. Bailoni se měl z očí do očí Rauchbergovi „energicky“ ohradit, „že oslava děje se na ne půdě německé, nýbrž na půdě společné oběma univerzitám“, a pokračoval dále česky. Vyzdvihl přitom Petřinovu národnostní objektivnost a taktnost.⁹⁰

O události ještě týž den referoval večerní český tisk a aféra se na jeho stránkách přetřásala i další dny. Zdůrazňovala se Rauchbergova netaktnost a národnostní nesnášenlivost, stejně jako nekorektnost, protože Bailoniho český projev

88 Prager Tagblatt, 11. 5. 1912, s. 3.

89 AUK, NU – AS, kart. 10, fasc. Petřinova slavnost, bez čj., kopie Rauchberga Čelakovskému 20. 5. 1912, český překlad tohoto dopisu přinesly NL, 26. 5. 1912, s. 3. Rauchberg se zde výslovně opíral o znění citovaného výnosu ministerstva kultu a vyučování (in: Placht, O. – Havelka, F.: Předpisy, s. 764).

90 Tamtéž, čj. 591/1912 rektor Čelakovský Rauchbergovi 17. 5. 1912 na základě sdělení dr. Bailoniho.

byl s organizátory z německé sekce Lékařské komory předem dohodnut, pokud by byla čeština zakázána, česká sekce by se oslavy vůbec neúčastnila. Současně však bylo konstatováno, že sami Němci Rauchberga okřikovali, aby nechal Bailoniho česky mluvit, a po skončení své řeči měl Bailoni sklidit bouřlivý potlesk – a to s ohledem na převahu Němců především od nich.⁹¹ Pražský německý tisk sice mlčel, ale ostatní německojazyčné noviny skandál rovněž hojně komentovaly, a to na základě z Prahy prefabrikované jednotné zprávy. Psalo se o „originálních gratulantech“, trapnosti, neslušnosti, „české drzosti“, velké či trapné „senzaci“ apod. Jednou tato hodnocení padala na hlavu Rauchberga, jindy Bailoniho a spol. Záleželo na míře nacionálního zaměření deníku. Jednotně, na základě tiskové zprávy šířené všem redakcím, ale zaznělo, že čeština v sále okamžitě vyvolala velké překvapení a také „brblání“ (Murren) přítomných. Po Rauchbergově zakročení měl Bailoni rychle v několika větách skončit. Grazer Tagblatt dodával, že Češi ale svůj neoprávněný útok poženou ještě dál, protože chtějí své německé kolegy „denuncovat“ a vynutit si ze strany ministerstva jejich „potrestání“.⁹² Úřední Wiener Zeitung naopak o skandálu decentně zcela pomlčel, zato uvedl, že během slavnosti vystoupilo na dvacet řečníků. Stejně úřední Prager Abendblatt psal o krásné slavnosti, kterou povznesla účast zástupců české sekce Lékařské komory, kteří Petřinovi poblahopřáli slovy, „die formschön, knapp und schlicht den Friedensgedanken würdigen und auf seine segensreiche Heilkraft verweisen“. Vysoce vyzdvihl zejména Petřinovu odpověď a metaforicky vyzval k přenesení léčebných metod na veřejné, tj. nacionální poměry.⁹³

V tradičně napjaté atmosféře národnostně smíšeného města, kde se navíc schylovalo k dalšímu kolu česko-německých konferencí o národnostním vyrovnání, mohly podobné aférky vést k nepředvídatelným důsledkům. Heinrich Rauchberg byl navíc mezi nacionály obou táborů *známou firmou*, byť s opačnými znaménky.⁹⁴ Nebyl sice v česko-německých smířovačkách členem vyjednávacích týmů, neboť až do roku 1911, kdy se stal rektorem, nebyl poslancem českého zemského sněmu. V roce 1911 se sice poslancem-virilistou z titulu rektorské funkce stal, ale sněm byl zablokován německou obstrukcí a tudíž nejednal. Rau-

---

91 NL, 11. 5. 1912 (odpolední vydání), s. 1–2; Národní politika, 12. 5. 1912, s. 4–5; Samostatnost, 12. 5. 1912, s. 1. Samostatnost Rauchbergova slova přinesla v podobě „Reden Sie deutsch, bitte. Wir sind hier am deutschen Boden. Hier darf nichts Tschechisches gesprochen werden!“

92 Arbeiter-Zeitung, 12. 5. 1912, s. 8; Deutsches Volksblatt, 12. 5. 1912, s. 4; Grazer Tagblatt, 12. 5. 1912, s. 37; Neue freie Presse, 12. 5. 1912, s. 7; Pester Lloyd, 12. 5. 1912, s. 4.

93 Wiener Zeitung, 12. 5. 1912, s. 10; Prager Abendblatt, 13. 5. 1912, s. 1.

94 Rauchbergův obsáhlý odborný životopis napsal A. Boháč, jeho rektorskému období je však věnována minimální pozornost a Petřinova aféra není Boháčem reflektována vůbec: Boháč, Antonín: Prof. Dr. Heinrich Rauchberg. K sedmdesátým narozeninám, Praha 1930 (=otisk z Československého statistického věstníku XI, 3–4/1930).

chberg, specializací vynikající statistik, byl však znám svojí prací o „národní državě“ v Čechách, která přes svůj velmi odborný a věcný charakter extrémně dráždila české radikály. Tato obsáhlá publikace se stala jedním z důležitých statistických podkladů německé nacionální politiky v Čechách.⁹⁵ Významu Rauchbergova kompendia v česko-německém soupeření odpovídal slovník, jakým jej čeští radikálové na základě jeho nešťastného a neomaleného výroku v aule zahrnuli. Pod titulkem *Neslýchaná provokace rektora německé university pražské* se psalo o „bezedné klackovitosti německo-nacionálního zuřivce“, který k rozdmýchání nacionálního záští zneužil oslavy „staříckého učence“! *Samostatnost* Rauchberga vyzvala k rezignaci na rektorství, neboť v Praze je navěky nemožným, a všem „šilencům a la Rauchberg“ připomněla, kdože založil pražskou univerzitu.⁹⁶

Hádka o univerzitní aule, urážku češtiny či hrozící rozvrat v Lékařské komoře však mohly mít mnohem větší nežli lokální dopad. Aféra totiž měla potenciál ohrozit probíhající smiřovací jednání předních českých a českoněmeckých politiků. Očividně se o to pokusili především čeští političtí radikálové, kteří s vyrovnáním nesouhlasili a v aféře viděli záminku k jeho možnému torpédování: „Jeho [Rauchbergův – L. V.] brutální sólový výstup jest novým políčkem příliš ochotným smiřovačům na straně české. Není možno ani společensky vyjít s lidmi jako Rauchberg. Jak možno se s nimi smiřovati? Snad se naši státníci po Rauchbergově kopanci trochu vzpamatují. Anebo se zase otřesou a budou čekati na novou brutalitu, jen aby si zachovali své smiřovačkové panenství?“⁹⁷ Výbušného potenciálu aféry si byl vědomý naopak tisk umírněných českých politických frakcí, které vyjadřovaly své obavy z možného dopadu.⁹⁸

Rektor Rauchberg se sice pokusil aféru ututlat v samém zárodku, když se mu podařilo přemluvit k mlčení pražský německý tisk, ale o události referovaly české noviny a ostatní rakouskoněmecký tisk. Pro aféru se okamžitě vžilo označení „Zwischenfall“ (incident, neočekávaná událost) a Rauchberg raději hned 14. května zpravil o události akademický senát německé univerzity. Německý senát věc znovu projednal 20. května. Rauchberg si byl evidentně vědom ožehavosti problému, možná měl i sám špatné svědomí, že ne vše, co se stalo, bylo z jeho strany správné, v každém případě však chtěl převzít iniciativu a mít běh věci dalších pod kontrolou. Protokoly z obou zmíněných jednání německého senátu se v univerzitním archivu bohužel nedochovaly, ale k dispozici jsou Rauchbergovy poznámky, o které se při jednání senátu opíral, resp. chtěl opírat.

95 Rauchberg, Heinrich: *Der nationale Besitzstand in Böhmen. I–III.* Leipzig 1905.

96 *Samostatnost*, 12. 5. 1912, s. 1.

97 *Samostatnost*, 12. 5. 1912, s. 1.

98 *Union*, 28. 5. 1912, s. 1.

Rauchberg členům senátu podal vysvětlení, které jej mělo očistit jak věcně (jednal v souladu s předpisy a zvyklostmi), tak společensky (choval se taktně). Uvedl, že jako první se na něj s žádostí o uspořádání slavnosti neobrátil v únoru 1912 F. Brehm z německé sekce Lékařské komory, ale již koncem zimního semestru profesor a bývalý děkan německé lékařské fakulty Anton Elschmig.⁹⁹ Elschmigovi měl Rauchberg v opakovaných telefonických rozhovorech zdůraznit, že akce se bude konat na univerzitní půdě a je tudíž nutné respektovat „autoritu univerzity“, jinými slovy její předpisy a zvyklosti. To samé měl Rauchberg ústně sdělit bezprostředně před zahájením slavnosti i F. Brehmovi ze slavnostního výboru, kterému z tohoto důvodu „zakázal pozdravit přítomné, neboť zahájení shromáždění přísluší mě“. Ve svém zahajovacím projevu při Petřinově slavnosti pak měl Rauchberg zdůraznit, že slavnost je svým konáním v aule poctou univerzity oslavenci. Teprve potom „paušálně“ udělil slovo zástupcům lékařských korporací, aby Petřinovi vyjádřily poctu ze své strany. Rauchberg se ve svém projevu před senátem snažil obhájit, že nemohl tušit, že v aule čeština vůbec zazní. F. Brehm mu sice před zahájením předložil seznam jmen řečníků, většinou jmen lékařů, která znal, ale neřekl mu nic o tom, že by se mělo mluvit také česky. Nemohl to pak ani sám předpokládat, protože mezi předanými jmény řečníků z řad lékařských korporací „se nenacházelo ani jedno jméno vysloveně českého znění“. České projevy nepředpokládal ani proto, že A. Elschmig přece jako bývalý děkan musí přesně znát univerzitní předpisy a zvyklosti ohledně jazykové otázky a nemohl proto plánovat české vystoupení.

Rauchberg senátorům dále podrobně vylíčil průběh incidentu s Bailonim, kteréžto líčení se věcně neodlišovalo od svrchu popsaného dění. Na svou obranu, proč Bailoniho v českém pokračování znovu nepřerušil, a proč povykující a rektorovu nařízení (Anordnung) se protivící pány nevykázal z auly, uvedl, že by tím slavnost skončila předčasně a nemile, čehož chtěl oslavence ušetřit. Nicméně si prý Rauchberg nechal okamžitě zavolat přítomného F. Brehma a sdělil mu, že nadále nestrpí žádné české projevy a učinil ho odpovědným za všechny důsledky, které způsobí nerespektování tohoto zákazu. Brehm se mu měl omluvit za to, že jej neinformoval o domluvě s Bailonim (o českém pozdravení Petřiny) a slíbil vyjít vstříc Rauchbergovu příkazu stran dalšího vyloučení českého mluvení během slavnosti. To se už skutečně neopakovalo a slavnost mohla nerušeně pokračovat dále. Rauchberg však zřejmě již v tuto chvíli tušil, že incident bude mít, resp. může mít nepříjemnou dohru. Po skončení slavnosti totiž dle sdělení senátorům „náhodně“ narazil na Bailoniho a vzájemně si potvrdili korektnost svých „osobních

---

99 Ten je ostatně podepsán i na Brehmově oficiální žádosti o zapůjčení auly z února 1912. AUK, NU – AS, kart. 10, fasc. Petřinova slavnost, čj. 235/1912, německá sekce Lékařské komory rektoru (podepsán Brehm a další) Rauchbergovi 1. 2. 1912.

stanovisek“ během konfliktu. Aby nedošlo na veřejnosti ke zveličování celého incidentu, vyslal rektor Rauchberg kancléře německé univerzity Otto Peterku do redakcí listů Bohemia a Prager Tagblatt, aby věc přešly mlčením. Tak se i stalo, ale zprávu o výstupu přinesly české i vídeňské aj. listy. V této souvislosti lze jen ocenit loajalitu zmíněných českoněmeckých deníků vůči svému rektorovi.¹⁰⁰

O průběhu jednání obou zasedání německého akademického senátu ze 14. a 20. května bohužel zatím nemáme podrobnější zprávy,¹⁰¹ ale z nahlédacího aktu presidia ministerské rady ve Vídni, který vznikl na základě spisů ministerstva kultu a vyučování, víme, že senát vzal Rauchbergovu zprávu sice jednohlasně na vědomí, ale následně R. Jaksch podal návrh na „obnovení“ (Reassumierung) přijatého usnesení, což bylo všemi hlasy proti třem odmítnuto. Jaksch svůj návrh odůvodnil tím, že sice s formou a obsahem usnesení souhlasí, ale není srozuměn s rektorovým „zakročením“ (Vorgehen). Ministerstvu samotnému však ze senátního protokolu unikalo, zda se Jaksch staví proti netaktnímu přerušeni Bailoniho řeči anebo zda mu vadí, že Bailoni po přerušeni řeči v češtině přece jen dokončil a Rauchberg znovu nezakročil. Na rozdíl od nás však ministerstvo zřejmě vůbec netušilo, že Petřina a Jaksch jsou švagři. Můžeme tedy předpokládat, že Jakschovi vadilo přerušeni samo o sobě.¹⁰²

Zřejmě na základě nevyžádané popularity ovšem nelenil ani Karel Bailoni, který se bezprostředně po události obrátil na rektora české univerzity Čelakovského s přípisem, zda byl se svým postupem v právu čili nic?¹⁰³ I rektor Čelakovský, který jako vlivný mladočeský politik nemohl riskovat nežádoucí zapletení své osoby do aféry, se o Bailoniho přípis dne 17. května 1912 ihned podělil s akademickým senátem, tentokrát české univerzity. To vše pochopitelně *incidentu* zajistilo patřičnou publicitu. Český senát se usnesl, že Bailoni jednal „úplně správně“ a pověřil Čelakovského, aby německého rektora vyzval k podání vysvětlení, proč oběma univerzitám společnou aulu považuje za německou půdu, a to ještě v den, kdy byla vyhrazena české univerzitě, která ji německé univerzitě na její žádost pouze laskavě přepustila. Závěrem Čelakovský Rauchbergovi předhodil, že na rozdíl od německé se „česká universita až dosud vždy bedlivě varovala všeho, co by jakkoliv mohlo se dotknouti univerzity německé“ a Rauchberga, který svůj výrok, „pakli byl uči-

100 Tamtéž, nedatovaný strojopisný koncept o třech stranách textu.

101 Ve fondu německého akademického senátu se nenacházejí, ani v místodržitelství, resp. v dílčích fondech ministerské rady a ministerstva kultu a vyučování, které jsou uloženy v Praze. Nelze vyloučit, že by je bylo možné dohledat ve vídeňském Allgemeines Verwaltungsarchiv. Z dalších dokumentů se zdá, že v jednání senátu 20. května se pouze schvalovalo znění Rauchbergovy odpovědi na Čelakovského list ze 17. 5. 1912.

102 NA, Prezidium ministerské rady Vídeň (MRP/R), kart. 64, čj. 3077/1912, nahlédací akt MRP prezentovaný 17. 6. a uložený ad acta 21. 6. 1912.

103 Spisy akademického senátu české univerzity se z této doby bohužel nedochovaly.

ně“, jistě vyřkl nedopatřením a uzná tedy „slušnost požadavku, by byl opraven“. Čelakovský Rauchberga současně ujistil, že Bailoni s českou částí svého projevu nedjednal o své vůli, nýbrž že byl na tomto postupu domluven předem se slavnostním výborem, tedy F. Brehmem.¹⁰⁴

Rauchberg Čelakovskému odpověděl věcně a strážlivě s tím, že vítá příležitost vysvětlit české univerzitě celé „nedorozumění“, a to na základě zprávy, kterou podal německému senátu 14. května, tedy bezprostředně po „události“. Po zrekapitulování nám již známého průběhu Rauchberg Čelakovskému osvětlil své stanovisko: aulu, jak se mu podsouvá, nepovažuje za „německou půdu“, ani ji nechtěl „zabratí výhradně pro německou univerzitu“, a pokud snad opravdu použil výrazu „německá půda“, na což si ovšem již „nepamatuje“, pak jediné v tom smyslu, že Petřinova slavnost byla pořádaná německou univerzitou. Nicméně zdůraznil, že aula není ani „půdou neutrální“. Německá univerzita v Praze je totiž institucí jednojazyčnou, podobně jako její „sesterská“ univerzita česká, a všechny jí pořádané akce proto podléhají výhradně její autoritě. Na tom nemění nic ani fakt, že česká univerzita v inkriminovaný den aulu německé univerzitě přenechala. Za „politováníhodný případ“ Rauchberg učinil odpovědným F. Brehma, který „dopustil se těžké chyby, že nejasa k tomu oprávněn, učinil s panem dr. Bailonim ujednání, na které se dovolává, a chybu tu ještě zvětšil, že mně o ujednání tom nic neoznámil a mne tak do trapné tísně uvedl“. Závěrem svého dopisu Rauchberg uvedl, že věří, že tímto „objasněním příhoda ona trvale jest urovnána“ a poměr obou univerzit i jich osobně zůstane nadále nezkalen.¹⁰⁵ To se však velmi zmýlil, protože celý *incident národního druhu* měl být trojaktovkou a nyní teprve končilo první dějství.

Zatímco byl Theodor Petřina dosud jen veskrze pasivní obětí nepřijemného incidentu, který mu dokonale pokazil celé narozeniny, tak ve druhém dějství se měl stát hlavním aktérem, a to již nikoliv na půdě univerzity, nýbrž své Lékařské komory. Lze předpokládat, že Petřina byl hluboce zklamán, možná i rozhořčen, a to především z Rauchberga, který buď z přílišné národní horlivosti, anebo napak z obavy, k čemu by jeho tiché strpění češtiny při německé oslavě mohlo vést, neprojevil dostatek velkorysé zdrženlivosti a nepřešel Bailoniho českou zdravicí mlčením. Petřina se rovněž mohl obávat přenesení česko-německé nacionální nevraživosti přímo do lůna Lékařské komory, kterou se on sám snažil vždy držet

---

104 AUK, NU – AS, kart. 10, fasc. Petřinova slavnost, čj. 591/1912 rektor Čelakovský Rauchbergovi 17. 5. 1912. Čelakovský si o jednání českého senátu učinil i stručný záznam do svého deníku: Čelakovský, J.: *Moje zápisky*, s. 337.

105 AUK, NU – AS, kart. 10, fasc. Petřinova slavnost, bez čj. kopie listu Rauchberga Čelakovskému 20. 5. 1912. Český překlad in: NL, 26. 5. 1912, s. 3. Evidentně zneklidněný Rauchberg si znění tohoto dopisu nechal předem schválit senátem německé univerzity.

ve smíru a těsné spolupráci obou národů. Jeho životní dílo by tak bylo ohroženo. Stejně lze předpokládat rozhořčení české lékařské delegace v čele s Bailonim, která se pro dobrý a vstřícný úmysl, domluvený předem s organizátory slavnosti, mohla cítit uraženou. Nemuselo však jít jen o urážku, ale i o tlak, který na vedení české sekce Lékařské komory nyní vyvíjel nacionalistický tisk a část česky nacionálně vyhraněných členů komory. Toto ponížení pak umocnila fáma šířená částí německého tisku, podle které se čeští delegáti na Petřinovu německou slavnost vnikli bez pozvání! Všechny dosud potlačované vášně přímých účastníků nepovedené oslavy se ventilovaly na zasedání Lékařské komory 23. května 1912.

Dne 23. května se konala nejprve schůze české sekce Lékařské komory. Na programu jednání byl podrobně projednán celý skandál. Hovořilo se zde o Rauchbergově „neslýchané a úžasné beztaktnosti“, s níž „zakazoval v universitní aule česky mluvit“. Rauchbergovy důvody k zvolenému postupu byly shledány věcně a právně nesprávnými, zato „národnostně pak krajně nesnášenlivými“. Česká sekce, resp. její pro tento případ zvolená zvláštní komise vydala prohlášení, v němž schválila Bailoniho postup a jednomyslně odsoudila Rauchbergovo chování „vůči pozvaným českým hostům“. Česká sekce se dále rázně ohradila proti tvrzení německých listů, „jakoby čeští hosté násilím byli do místnosti slavnostní vnikli“ a vyjádřila lítost, že patřičné německé kruhy tuto lež nedementovaly. Česká sekce se závěrem usnesla, že bude informovat žurnalistické a poslanecké kruhy! V „krajním šovinismem“ podrážděné atmosféře padl i návrh (dr. Vosátko), „aby česká sekce přerušila společenské styky se sekcí německou, dokud se nedostane české sekci a jejímu prezidentovi náležitého dostiučinění“. Mírnější členové (dr. Kotýnek) podobně militantní návrhy odmítali s tím, „aby záležitost nebyla zatahována na pole čistě lékařské“. Bailoni omlouval v Karolinu k urážce mlčícího Petřinu, že si Rauchberg „uzurpoval vedení slavnosti odňav je slavnostnímu výboru“ a prezidentu komory Petřinovi hrozil rozpuštěním slavnosti a tedy „Petřina musil následkem toho ustoupiti násilí“.¹⁰⁶

Na zasedání české sekce navázala valná hromada celé Lékařské komory, tedy včetně jejích německých představitelů. Přítomen byl pochopitelně i T. Petřina, který si vzal hlavní slovo a v obou zemských jazycích přednesl následující prohlášení: „Po 17 let, co jsem prezidentem lékařské komory, snažil jsem se vždycky zachovávat rovnoprávnost a spravedlnost. (Všeobecný souhlas.) Vždy jsem hleděl k tomu, aby Češi a Němci viděli, že jednám tak, jak smýšlím.“ Přítomným poté sdělil, že věděl, že Bailoni bude mluvit česky, a proto si sám připravil i českou odpověď, kterou chtěl české delegaci poděkovat: „Náš rektor dr. Rauchberg však nakázal, že se česky mluvit nesmí. Pánové přece viděli, že jsem dostal od rektora lístek. Na tom lístku byla hrozba, že bude-li se mluvit česky, slavnost rozpustí! Já

106 Národní politika, 24. 5. 1912, s. 5–6; Samostatnost, 24. 5. 1912, s. 6.

jsem aktivní profesor a rektor je mi jako profesorovi autoritou. Kdybych byl přednesl odpověď česky, byl by vznikl politický skandál a tomu jsem zabránil tím, že jsem česky nemluvil. Prosím Vás pánové za omluvu, že jsem v tomto případě nedjednal tak, jak jsem byl vždycky zvyklý. Bylo by bývalo lépe, kdyby se byla konala slavnost v jiné místnosti, nežli tam, kde panuje rektor Rauchberg. ... Aula náleží Čechům i Němcům a jest opravdu smutné, že se stal tento případ v komoře, která je vzorem národnostní svornosti, smutné, že se stal při mém jubileu a smutné, že se stal v době vyrovnávací akce.“ Petřinův projev, v české i německé verzi, měl vyvolat silný potlesk. Česká sekce posléze deklarovala spokojenost s Petřinovým projevem, přičemž je zjevné, že jej přinejmenším z části k podobně vyhrocenému projevu donutila, neboť konstatovala, že na základě Petřinova vysvětlení odpadá její zamýšlená reakce pro případ, že by Petřina stanovisko nezaujal.¹⁰⁷ Českým tiskem dosud po dlouhá léta jednou pro protičeský utrakvismus, jindy pro protičeskou nacionální nenávist napadaný Petřina se najednou stal miláčkem českých nacionalistických deníků. Ty o něm najednou psaly jako o „poctivém Němci“ a „dobrém člověku“ a velebily jeho celoživotní smířlivou misi, včetně jazykového utrakvismu.¹⁰⁸

Petřinova slova padla na Rauchberga jako blesk z čistého nebe. Skandál, který se zdál být již překonán, nyní nabral nové obrátky. České noviny rozebíraly Petřinovo prohlášení.¹⁰⁹ Českoněmecké listy, stejně jako i ostatní německé v Předlitavsku, naopak zaryté mlčely.¹¹⁰ Do věci nově vstoupil místopředseda Thun, který se až dosud držel stranou. Ministra vyučování, který dostal jeho zprávu přímo na stůl, o Petřinově vystoupení podrobně informoval. Zajímavé je, že Thun čerpal výhradně ze zprávy, kterou o Petřinově vystoupení přinesly Národní listy! Jeho zpráva neobsahuje nic víc, nenese stopu po nějakém nezávislém ověření, a to ani u Petřiny osobně. Je zjevné, že Thunovy sympatie patřily Petřinovi a jeho desítkám let praktikovanému přístupu k česko-německému vztahu, který podobně zaměřenému Thunovi musel konvenovat.¹¹¹ Ministerstvo Thunovu zprávu v pří-

---

107 Národní politika, 24. 5. 1912, s. 5–6; Národní listy, 24. 5. 1912, s. 2; Samostatnost, 24. 5. 1912, s. 6.

108 Např. Samostatnost, 12. 5. 1912, s. 1.

109 Národní listy se v noticce Stydl se za Rauchberga pozastavovaly nad mlčením pražských německých listů o způsobu, „kterak Petřina v plenární schůzi lékařské komory... ve středu konané... naložil s neslychanou urážkou předsedy české sekce komory ze strany rektora... Rauchberga“. Je to „hlučné ticho“. NL, 25. 5. 1912, s. 2.

110 Úřední Prager Abendblatt sice přinesl noticku o zasedání Lékařské komory 23. května, ale Petřinovu obžalobu vůbec nezmínil. Německonacionálně zaměřený Grazer Tagblatt jen stručně zmínil výměnu korespondence mezi oběma pražskými rektory. Prager Abendblatt, 24. 5. 1912, s. 3; Grazer Tagblatt, 26. 5. 1912, s. 46. Illustrierte österreichische Zeitung (2. 6. 1912, s. 1) alespoň přinesl pod titulkem „Bilder von der Woche“ Petřinovu podobiznu.

111 NA, Ministerstvo kultu a vyučování (MKV/R), kart. 54, složka Petřina, čj. 1435/1912, Thun

slušném nahlédacím aktu excerpovalo a doplnilo ji o Rauchbergovy starší informace předložené německému akademickému senátu 14. května 1912. Bez odkazu na zdroj pak akt obsahoval resumé, že Petřina se během oslavy 11. května choval „úplně korektně“ a podnět k „nemilým debatám“ zavdal jen Rauchbergův postup. Celý nahlédací akt vznikl 31. května (v ministerstvu byl prezentován už 29. května) a končil strojopisnou poznámkou: „Der Bericht des Statthalters dürfte keinen Anlass zu einer weiteren Verfügung geben.“ O týden později, 5. června, příslušný referent VII. departementu ministerstva k této poslední větě připojil rukopisné pokračování: „zumal man in Prag selbst über diesen Zwischenfall hinweg zu gehen bestrebt war und keine weitere Veranlassung zu Dissonanzen im akademischen Senat Anlass geben könnte.“ Ministr Hussarek pak 10. června nechal celý akt uložit ad acta.¹¹²

Rektor Rauchberg na Petřinovo obvinění překvapivě bezprostředně nereagoval – po *prvním dějství* totiž odjel z Prahy do Au bei Goisern nedaleko Bad Ischlu. Obranu tak převzal Rauchbergův kancléř Peterka, který šel na Rauchbergův popud k Čelakovskému, aby u něj intervenoval ve smyslu jakéhosi Rauchbergova návrhu, který zřejmě spočíval v publikování vybraných pasáží jejich předešlé korespondence. Čelakovský se vyjádřil, že s ohledem na události v Lékařské komoře je neodkladně nutné okamžitě uveřejnění stanoviska české univerzity k celé aféře a uveřejnění stanoviska akademických orgánů vnímal jako pro obě univerzity prospěšný krok. Požadoval však uveřejnit plné, nikoliv jen zkrácené znění.¹¹³ Den nato, 26. května 1912 Národní listy skutečně zveřejnily korespondenci obou rektorů ze 17. a 20. května 1912.¹¹⁴ Zveřejnění dokumentů pochopitelně posloužilo k dalším polemikám v tisku. Český, leč německy tištěný list Union např. zpochybnil Rauchbergovu koncepci o výlučnosti užívání němčiny na půdě německé univerzity, neboť pokud již univerzita aulu někomu propůjčí, musí se tento řídit svými stanovami a nikoliv univerzitními zvyklostmi, které jeho stanovám mohou odporovat a následně tak vést k jeho úřednímu stíhání. To je i případ jazykově utrakvistické Lékařské komory.¹¹⁵

Třetí dějství aféry nastalo s Rauchbergovým návratem do Prahy a můžeme je nazvat jako *zúčtování s Petřinou*. Kdy přesně se Rauchberg vrátil, nevíme,

---

ministru kultu a vyučování 24. 5. 1912.

112 Tamtéž, čj. 1435/1912.

113 AUK, NU – AS, kart. 10, fasc. Petřinova slavnost, bez čj., Peterka Rauchbergovi 25. 5. 1912. K dopisu Peterka připojil překlady článků Národních listů a Union o jednání Lékařské komory dne 23. května.

114 NL, 26. 5. 1912, s. 3. Peterka o tomto kroku informoval Rauchberga telegraficky: „Blätter brachten die Erklärungen der beiden Rektorate vollinhaltlich ohne Kritik.“ – AUK, NU – AS, kart. 10, fasc. Petřinova slavnost, bez čj., Peterkův telegram Rauchbergovi 28. 5. 1912.

115 Union, 28. 5. 1912, s. 1.

ale na čtvrtek 30. května byl plánován senát německé univerzity, na jehož jednání se rektor pečlivě připravoval, jak o tom svědčí koncept jeho vystoupení. Zda koncept nakonec použil, není jisté, neboť nese Rauchbergovu poznámku „nicht benutzt“. Nicméně jednalo se o velmi ostrou reakci na Petřinovo vyjádření z 23. května a lze předpokládat, že jeho obsah nebyl nakonec Petřinovi neznámým. Rauchberg Petřinovo svědectví podrobil ostré kritice. Petřina podle něj nebyl oprávněn činit podobné sdělení a nese za něj plnou odpovědnost. V jeho projevu Rauchberg našel jednu „objektivní nepravdu“ a další dvě úmyslné nepřesnosti. Rauchberg předně popřel, že by kdy Petřinovi posílal nějaký lístek, tím méně s pohrůzkou rozpuštění slavnostního shromáždění. Sám prý ani netušil, že se Petřina chystá mluvit česky. A nevěděl to zřejmě ani Brehm, který Rauchbergovi po výstupu s Bailonim nebyl schopen sdělit, zda ještě někdo další bude mluvit česky. Nicméně ani Brehmovi neměl hrozit rozpuštěním akce, pouze ho upozornil, že v případě dalšího českého projevu opět zakročí. Naopak to byl podle Rauchberga Brehm, kdo Petřinovi předal jakýsi lístek. Lze tak předpokládat, že Petřina obdržel Brehmův lístek v domněnce, že se jedná o lístek od rektora samotného. Hrozbu „zakročení“ si pak mohl nesprávně vyložit jako pohrůžku rozpuštěním slavnosti.

Rauchberg se dále ohradil proti sloům a tónu, jaký mu nyní Petřina vkládá do úst. Mezi tím a skutečností byl podle něj diametrální rozdíl. Rauchberg rovněž vyjádřil rozhořčení, že jej Petřina obviňuje, aniž by s ním předem mluvil a sám se informoval. Rauchberg se též podivil nad tím, že by Petřina nevěděl, jaká jsou pravidla a zvyklosti užívání jazyků na německé univerzitě. A konečně vyslovil silné pochybnosti o tom, že by Petřina nevěděl, že rektorův postup schválil akademický senát na svém zasedání 14. května. Vždyť jeho uveřejnění v tisku Rauchberg pozastavil na naléhavou žádost Petřinova švagra, senátora Jaksche! Závěrem si Rauchberg zkoncipoval obvinění Petřiny, kterého chtěl pohnat k zodpovědnosti. Vinil ho, že rektorovu „šetrnou zdrženlivost“ s publikováním senátního schválení jeho stanoviska zneužil k tomu, aby mohl incident „vylíčit ve zkresleném světle“ a aby mohl svého rektora „postavit jako obviněného“. To všechno pak podnikl jen proto, aby se mohl před českou sekci Lékařské komory omluvit za to, že nemohl poděkovat česky a zamezil tak jejímu „rozhořčenému projevu“. V Petřinově chování 23. května rektor Rauchberg viděl velký nevděk za prokázanou čest a vyzýval k prošetření, zda se Petřinovo chování slučuje „se stavovskými povinnostmi profesora naší univerzity“.¹¹⁶

---

116 AUK, NU – AS, kart. 10, fasc. Petřinova slavnost, bez čj., rkp. koncept „Nach einem Berichte“. Vedle tohoto rozsáhlého konceptu se v příslušném fasciklu nalézají ještě kratší, rkp. koncept Rauchbergova vystoupení, který není vůči Petřinovi tak konfrontační. Nicméně i on končí požadavkem, aby akademický senát přijal následující usnesení: „Der Senat erklärt die Haltung des Herrn Regierungsrat P(etr)ina in dieser Angelegenheit als unvereinbar mit seiner Standespflicht als Professor der k. k. D. U. und spricht Herrn Reg. R. Petřina seine Missbilligung aus.“

Rauchbergovo ostré zúčtování s Petřinou, které by pravděpodobně skončilo disciplinárním řízením nebo soudní žalobou, ale nakonec zřejmě vůbec nezažnělo. Podařilo se totiž najít střízlivější řešení. Rauchberg se totiž domluvil s F. Brehmem na předem připraveném vyjádření německé sekce Lékařské komory. To mělo spočívat v omluvě, že byl rektor uveden v omyl, když slavnost nepořádaly „německé lékařské korporace“, jak bylo původně avizováno, nýbrž Lékařská komora. Německá sekce měla rovněž uznat, že se rektor v této „těžké situaci“ zachoval „zcela korektně a taktně“. Následně měl Petřina před německou (sic!) sekcí Lékařské komory podat prohlášení, že jeho projev byl v tisku reprodukován „v podstatných bodech nesprávně“. Celá slavnost byla označena za „politováníhodné nedorozumění“, které zavinil pořadatelský výbor slavnosti, když nepochopil rektorova slova o tom, že slavnost se bude řídit autoritou německé univerzity, což mimo jiné vylučuje české projevy. Výbor tímto však nechtěl poškodit německý charakter univerzity, stejně jako rektor nechtěl svým zakročením proti českým projevům urazit Petřinu. Tím by byla záležitost pro všechny zúčastněné urovnána a prohlášena za vyřízenou.¹¹⁷ Tato dohoda měla být předložena senátu německé univerzity.

Rauchberg dále v přítomnosti Petřiny a kancléře Peterky nechal pro akademický senát vyhotovit protokol s Petřinovým prohlášením stran jeho vystoupení v Lékařské komoře 23. května. Text zřejmě Petřinovi předem zaslal a tento jej na schůzce 7. června 1912 akceptoval. Petřina prohlašoval informace v novinách o svém projevu za „v podstatných bodech nesprávně“ a odmítal, že by chtěl jakkoliv polemizovat s rektorem německé univerzity. V druhé části prohlášení pak výslovně uznával, že rektorovo zakročení dne 11. května bylo nejen v souladu s předpisy o užívání auly, nýbrž že i rektor se choval zcela taktně.¹¹⁸ Petřina však podobné prohlášení podepsal pouze pro účely senátního jednání a tedy s předpokladem, že nebude publikováno. Teprve dodatečně se na něj Rauchberg zřejmě obrátil s žádostí o souhlas s jeho uveřejněním. S publikací první části předloženého prohlášení, které bylo 7. června vtěleno do protokolu pro jednání akademického senátu, Petřina souhlasil. Zveřejnění druhé části se však postavil na odpor, neboť text by vedl „k novým nemilým polemikám v denních listech a způsobil by těžké následky v české sekci“ Lékařské komory. Petřina na vysvětlenou uvedl, že protokol podepsal „als deutscher ‚Professor‘“ toliko pro potřeby senátu, jak si Rauch-

117 Tamtéž, bez čj., rkp. koncept + strojopisná kopie prohlášení „čtyř podepsaných“ datovaná 4. 6. 1912. Podpisy chybí, je zjevné, že se jednalo určitě o Rauchberga, Brehma, Petřinu a snad Peterku. Německá sekce Lékařské komory skutečně jednala 4. června, ale v tisku se žádné informace k aféře neobjevily. Prager Abendblatt, 5. 6. 1912, s. 3; Prager Tagblatt, 5. 6. 1912, s. 4.

118 AUK, NU – AS, kart. 10, fasc. Petřinova slavnost, bez čj., strojopisný koncept prohlášení „Der mitgefertigte Reg. Rat“.

berg přál. Pro veřejnost však tak neučiní a zasílá proto pro publikaci upravený návrh: „Ich erwarte, dass die hiemit übersandte Erklärung – die einzige, die ich als Ärztekammer-Präsident abgebe – für Ihre Zwecke genügt.“¹¹⁹ Petřinova úprava vypouštěl slova o taktnosti Rauchbergova chování, stejně jako o jazykových zvyklostech německé univerzity.¹²⁰

Rauchberg se s Petřinovým návrhem zřejmě spokojil a v následujících dnech vítězoslavně rozesílal na všechny strany opisy protokolu ze 7. června v původním znění. Protokol tak dostali děkani všech fakult německé univerzity, navíc s výzvou, aby jej přečetli ve svých fakultních senátech. Protokol dostal i rektor Čelakovský, který byl požádán o jeho předání senátu české univerzity. Rauchberg k tomu však připojil žádost, aby se s ním nakládalo důvěrně. Tentýž protokol dostal i místodržitel Thun a samozřejmě ministr kultu a vyučování. Rauchberg oběma nadřízeným doporučoval protokol nezveřejňovat, a to s ohledem na „naléhavou prosbu“ Petřinovu, „neb by jinak v Lékařské komoře pro Království české propukla krize, které je ve veřejném zájmu se lépe vyhnout“.¹²¹ Ministerstvo bylo zněním protokolu překvapené, neboť „se podstatně různí“ od zprávy místodržitele Thuna z 24. května!¹²²

Zmírněným byť kajícím prohlášením, jímž Petřina vzal de facto svá nediploomatická slova zpět a vinu svalil na novináře, aféra skončila, a to aniž by se prohlášení dostalo do tisku. Do tisku nepřišel ani zmíněný protokol a zřejmě ani domluvená omluva německé sekce Lékařské komory rektoru Rauchbergovi za nerespektování jeho pokynů o chování se v aule. Rauchberg tak zůstával v očích veřejnosti potupen, byť si pro případ stupňujícího se tlaku na svou osobu nechával všechna tři *podepsaná esa* v rukávu. Petřina se tak vyhnul nejen hrozícímu disciplinárnímu řízení, ke kterému Rauchberg kauzu zdánlivě hnal, ale i veřejné potupě. Německá univerzita se zase vyhnula ostudě, kterou by disciplinární řízení proti zaslužilému profesoru na samém konci jeho kariéry (čekal ho poslední „čestný rok“) vyvolalo. A to tím spíše, že Petřina na univerzitě učil 40 let zcela zadarmo! Zda tato Rauchbergova konečná zdrženlivost byla výsledkem tlaku místodržitele, který bránil sobě sympatického Petřinu, nebo Rauchbergovou prozíravostí před další skandalizací nejen Petřiny, ale i sebe samého a celé univerzity, zůstává otázkou. Tvrdé zakročení proti

---

119 Tamtéž, bez čj., Petřina Rauchbergovi 9. 6. 1912.

120 Tamtéž, bez čj., Petřinovo vlastnoručně podepsané prohlášení 10. 6. 1912.

121 Tamtéž, čj. 665/1912, kopie Rauchbergova listu děkanům 12. 6. 1912 a Rauchbergův koncept Čelakovskému 12. 6. 1912; čj. 649/1912, koncept Rauchberga ministerstvu kultu a vyučování 13. 6. 1912 (originál in: NA, MKV/R, kart. 54, složka T. Petřina, čj. 2110/1912); NA, Prezidium Českého místodržitelství 1911–1920, sign. 6/3/7, kart. 4896, čj. 11305/1912, Rauchberg místodržiteli 13. 6. 1912.

122 NA, MKV/R, kart. 54, složka Th. Petřina, čj. 1604/1912, nahlédací akt ze 14. 7. 1912, který byl zaslán na vědomí Thunovi i presidiu ministerské rady. NA, MRP/R, kart. 64, čj. 3638/1912.

starému muži, který platil v očích úřadů i části veřejnosti za národnostně smířlivého a mimořádně zasloužilého o vstřícnou spolupráci českých a německých lékařů, by na straně úřadů hýčkájících podobné *poslední mohykány* jistě vyvolalo negativní reakci vůči netaktnímu *šovinistovi* Rauchbergovi. To se týkalo jak místodržitele Thuna, tak vídeňských úřadů. Jejich sympatie, a u Thuna to bylo obzvláště patrné, jednoznačně patřily Petřinovi. A nešlo přitom jen o nepřilíš objektivní Thunovo referování o celém incidentu jen na základě zprávy Národních listů, ale i o nezáměrně vídeňských úřadů do aféry přímo vstupovat.

Na první pohled je tato sympatie úřadů zřetelná především z jejich poměru vůči staršímu (z dubna 1912) Thunovu návrhu na Petřinovo mimořádné povýšení spojené s jeho odchodem na penzi. Petřina během svého dlouhého života sesbíral dlouhou řadu poct, titulů a vyznamenání. V roce 1898, u příležitosti panovníkova jubilea, obdržel titul vládního rady, u dalšího jubilea v roce 1908 pak Řád železné koruny III. třídy. U příležitosti odchodu do penze se Thun v dubnu 1912 rozhodl navrhnout Petřinu na další vyznamenání, v úvahu připadal titul dvorního rady, nebo komturský kříž Řádu Františka Josefa I. Thun ve svém návrhu ministru vyučování vyjmenoval dlouhou řadu Petřinových zásluh počínaje bojem s cholerou (1866) a konče jeho bezvadným řízením Lékařské komory v posledních 17 letech. Posledně zmíněnou činnost přitom Thun cenil obzvláště vysoko: „In freundschaftlicher Einvernehmen mit den Vorständen der böhmischen Sektion erwarb er sich volles Vertrauen der Mitglieder der beiden Sektionen, welches er zu organischen Ausgestaltung der Geschäftsführung in der Ärztekammer, zur Anbahnung einverständlichen Vorgehens im Ehrenrate und bei der Behandlung auftauchender allgemeiner Standesangelegenheiten ausnützte, dadurch die Isolierung der anfangs zahlreichen undisziplinierten Elemente im Ärztestande und die harmonische Mitwirkung beider Sektionen in allen Standesfragen bewirkt hatte; diese taktvolle Tätigkeit hat den nationalen Antagonismus in der Ärztekammer überwunden. Als Sektionsvorstand... hatte Gelegenheit... die Erreichung einheitlicher fachlicher Ziele auch bei differenten nationalen Standpunkten zu ermöglichen. Die ausgleichende Tätigkeit hat auch in anderen Ärztekammern Nachahmung gefunden und der böhmischen Ärztekammer eine führende Stellung gesichert.“¹²³

Ministr Hussarek s ohledem na to, že Petřina nebyl placeným státním úředníkem, rozhodl, že komturský kříž více odpovídá Petřinovým zásluhám.¹²⁴ Pro-

123 NA, MKV/R, kart. 54, složka T. Petřina, čj. 1040/1912, místodržitel Thun ministru kultu a vyučování 11. 4. 1912.

124 Tamtéž, čj. 1040/1912, Hussarkův návrh přednesení císaři 6. 5. 1912. Předpokládalo se, že vyznamenání obdrží po skončení činné služby, a to buď na konci září 1912, anebo o rok později, bude-li žádat o poslední „čestný rok“. Návrh byl postoupen ministerstvu vnitra. To po jeho projednání v ministerské radě rozhodlo 8. června o zařazení Petřinova jména mezi ostatní osobnosti navrhané panovníkovi k vyznamenání.

jednání Thunova návrhu na vyznamenání vídeňskými ministerstvy však padlo v podstatě doprostřed aféry s Petřinovou oslavou. Ministerstvo vyučování ve svých aktech návrh na vyznamenání i aféru pochopitelně sledovalo společně, ale na základě Thunovy zprávy z 24. května koincidence vyhodnotilo v Petřinův prospěch, neboť tento se přece na rozdíl od Rauchberga choval „vollkommen korrekt“! Ministerstvo proto necítilo potřebu svůj předchozí návrh na vyznamenání, odeslaný mezitím na vnitro, stáhnout.¹²⁵ Do běhu návrhu už nezasáhl ani zvrat z počátku června 1912, na jehož základě rektor Rauchberg Petřinu donutil odvolat svá slova ze schůze Lékařské komory. Panovník tak Petřinovi udělil komturský kříž Řádu Františka Josefa I. 10. července 1912 ve svém letním sídle v Bad Ischlu.¹²⁶ Aféra však Petřinu neměla poškodit ani do budoucna. Petřinův ochránce místodržitel Thun v roce 1914 Petřinu znovu navrhl na udělení titulu dvorního rady, a to v souvislosti s jeho trvalým odchodem do penze (po skončení „čestného roku“ v září 1913). Ministerstvo vyučování tentokrát nemělo žádné výhrady. Císař tak 22. června 1914 Petřinovi udělil titul dvorního rady.¹²⁷

Petřinova aféra z pozdního jara 1912 dokresluje pestrou paletu politických a sociálních interakcí, které přinášelo komplikované soužití dvou národů v jedné zemi, v jednom velkoměstě. Osoba Theodora Petřiny reprezentuje dosud spíše opomíjený typ nacionálně aktivního, přitom však národnostně smířlivého člověka, který se pohyboval v nejvyšších společenských a politických patrech českoněmecké společnosti. Člověka, který přes jasně přiznané *němectví* dlouhodobě usiloval o tvůrčí spolupráci Čechů a Němců, a toto úsilí vytrvale rozvíjel i přes všeobecnou okolní nepřítelství atakující podobnou spolupráci a snášenlivou národnostní koexistenci. Příklad Petřinou vedené Lékařské komory ukazuje, že podobná spolupráce byla možná i v období vrcholícího nacionalismu ba šovinismu ve střední Evropě, a to přes četnou a dlouhodobou kritiku a odpor z nejrůznějších stran nacionálně vyhraněného politického či mediálního spektra. Je přitom otázkou, do jaké míry se jednalo o specifikum lékařského prostředí či zda šlo o obecnější jev? Podobnou otázku může zodpovědět nejen výzkum dalších podobných profesních či oborových společenství, ale i vlastní *Lékařské komory pro Království české* a dalších korporací mediků.¹²⁸

Petřinova aféra dále ukazuje míru *zajetí* současníků *národní policíí*, kterou ztělesňovali vyhrocení nacionalističtí aktivisté a jimi ovládaný tisk. Je to přede-

---

125 Tamtéž, čj. 1040/1912, poznámka v nahlédacím aktu z 31. 5. 1912.

126 Tamtéž, čj. 1956+1960/1912.

127 Tamtéž, čj. 1648/1914.

128 Zde budiž poznamenáno, že přes bohaté studie L. Hlaváčkové, P. Svobodného a dalších stále zůstává velký prostor pro výzkum nacionalismu v českém lékařském prostředí. Svědčí o tom i fakt, že rozsáhlý archivní fond Lékařské komory pro Království české stále čeká na své využití (NA).

vším příklad rektora Heinricha Rauchberga, který se v Petřinově aféře mnohem více řídil instinktivním strachem z vlastních nacionálně vyhraněných *soukmenovců* a možné kritiky nežli vlastním úsudkem a obyčejnou lidskou slušností. Ani Rauchberga nelze v kontextu s naším příběhem jednoznačně označit za nacionálního štváče, spíše za rukojmí své funkce reprezentující klíčovou nacionální instituci českých Němců. Dokládá to nejen možná sice nevhodné, ale přece jen ještě dosti konciliantní vystoupení v aule, ale především jeho deklarovaný zájem o úzkou a korektní spolupráci s univerzitou českou.

V neposlední řadě je zajímavé sledovat i chování státních úřadů, ať těch v Praze, či ve Vídni. Z jejich postoje je zjevná sympatie k lidem Petřinova typu, kterým – alespoň v tomto případě – projevovaná národnostní snášenlivost a umírněnost promíjela jinak úřady trestané disciplinární prohřešky vůči nadřízeným apod. Nešlo jen o to, že místodržitel vědomě tendenčně referoval o celém incidentu a ani dodatečně se jej nepokusil korigovat, ale i o fakt, že úřady ochotně společensky vyzdvihovaly osobnosti Petřinova formátu a dávaly je tak za vzor nacionálně rozrušené společnosti. Ostatně lze předpokládat, že nezveřejnění Rauchbergova zadostiučinění, a tedy možné ponížení Petřiny v očích veřejnosti, se stalo právě neformálním zásahem úřadů, kterých se Rauchberg mohl bát více nežli *národní policie*.

Verdorbene Geburtstagsfeiern – Die Petřina-Affäre im Jahr 1912. Zum Zusammenleben der Deutschen und Tschechen in den böhmischen Ländern am Vorabend des I. Weltkrieges

Die Studie beschäftigt sich mit den Ausdrucksformen des nationalen Zusammenlebens der Deutschen und Tschechen in den böhmischen Ländern, bzw. in Prag am Vorabend des Ausbruchs des I. Weltkrieges. Am Beispiel einer konkreten zeitgenössischen Affäre, zu der es auf einem der deutschen wie auch der tschechischen Universität in Prag gemeinsamen Feld (d.h. bei der Nutzung der gemeinsamen Aula) kam, zeigt der Autor die Uneindeutigkeit der bislang vorherrschenden „konfliktlastigen“ Betrachtungsweise des gegenseitigen Zusammenlebens beider Nationalitäten. Am Beispiel des Medizinprofessors Theodor Petřina und der von ihm über zwei Jahrzehnte geleiteten Ärztekammer für das Königreich Böhmen zeigt der Autor, dass auch in einigen Berufen oder Berufsorganisationen zu dieser Zeit eine Atmosphäre der Zusammenarbeit oder wenigstens des konfliktfreien Zusammenlebens nebeneinander vorherrschte. Das ausgewählte Beispiel führt gleichfalls vor, dass es auch zu Beginn des 20. Jahrhunderts in einem extrem nationalen Umfeld (etwa an den Universitäten) Personen gab, die nicht nur die Zusammenarbeit und das freundschaftliche Zusammenleben beider Nationalitäten bevorzugten, sondern sogar bereit waren, offen gegen Jene aufzutreten, welche diese Bestrebungen unter dem Druck der Medien und verschiedener nationaler Aktivisten angriffen, bzw. selbst nicht den Mut fanden, sich diesem aktivistischen Drängen entgegenzustellen. Die sog. „Petřina-Affäre“ ist auch wegen dem Verhalten der Regierungsämter in ähnlichen Situationen von Interesse, in denen auch scheinbare Marginalien weitreichende Folgen haben konnten, wie es auch in diesem Fall gewesen sein konnte, der sich vor dem Hintergrund der schleppenden deutsch-tschechischen Ausgleichsversuche in den letzten Jahren vor Ausbruch des Krieges abspielte.

Spoiled birthday – Petřina Affair in 1912. To the coexistence of Czechs and Germans in the Bohemian Lands at the Eve of World War I

The paper deals with various facets of national cohabitation of Czechs and Germans in the Bohemian Lands, especially in Prague at the eve of the World War I. Given the example of an actual affair of the time which took place on the common ground of the Czech and German university in Prague (i. e. during the use of the common university hall), the author demonstrates the ambiguity of the prevailing view of “conflicting” coexistence of both nations. The example of Theodor Petřina, Professor of Medicine, and of the Medical Chamber of Kingdom of Bohemia demonstrates that in some professions and professional organisations, there was an environment of cooperation or at least non-conflicting coexistence. The chosen example also shows that even at the beginning of the 20th century, there were people in extremely nationalistic environment (e. g. at the universities) who not only preferred

cooperation and friendly coexistence of both ethnics, but were also ready to stand up openly against those who were attacking these efforts under the pressure of media and various national activists, or, on the other hand, found no courage to stand up against those activist pressures. The so-called Petřina Affair is interesting also by behaviour of state authorities in such situations when even seemingly petty things could have vast consequences as it is evident in this case that took place in the background of long-lasting Czech-German compromise attempts during the last years before the outbreak of WW I.